

Važat

GOVORI

DRŽANI PRIGODOM

INSTALACIJE REKTORA

NA

KR. HRV. SVEUČILIŠTU FRANJE JOSIPA I.

ZA

ŠKOLSKU GODINU 187⁵/₆.

OBAVLJENE DNE 19. LISTOPADA 1875.

U ZAGREBU.

TISKOM DRAGUTINA ALBRECHTA.

1876.

GOVORI

DRŽANI PRIGODOM

INSTALACIJE REKTORA

NA

KR. HRV. SVEUČILIŠTU FRANJE JOSIPA I.

ZA

ŠKOLSKU GODINU 187⁵/₆.

OBAVLJENE DNE 19. LISTOPADA 1875.

Dr. J. J. Hanel

U ZAGREBU.

TISKOM DRAGUTINA ALBRECHTA.

1876.

I.

GOVOR

ODSTUPAJUĆEGA REKTORA

MATIJE MESIĆA,

ZAČASTNOGA KANONIKA NADB. KAPTOLA ZAGREBAČKOGA, KR. JAVNOGA REDOVITOGA PROFESORA HRVATSKE POVIESTI, ČLANA IZPITNOGA POVJERENSTVA ZA TEORET. PRAVNO-HISTORIČKI DRŽAVNI IZPIT, PRAVOGA ČLANA JUGOSLAV. AKADEMIJE ZNANOSTÎ I UMJETNOSTÎ.

POVIEST SVEUČILIŠTA GODINE MDCCCLXXIV—LXXV.

Slavna sveučilištna skupštino!
Svietla i visoko cienjena gospodo!

Danas slavi sveučilište naše dvojaku svečanost: obavlja naime naravi stvari opravdanu, te zato i zakonom naročito naredjenu svečanu instalaciju svoga za školsku godinu 1875/6 izabranoga rektora magnifika, a podjedno slavi prvu godišnjicu obstanka svoga, uspomenu dakle onoga u kulturnoj poviesti našega naroda preznamenitoga dana, kad-no je bilo naše sveučilište uza radostne uzklike svega naroda našega i svih prijatelja prosvjete i napredka svečanim načinom otvoreno s istoga ovoga sjajnoga mjesta, u kojem smo se i danas sakupili.

Ti za sveučilište naše toli znameniti povodi ove današnje skupštine dovoljnom bijahu za nas pobudom, da se povedemo za primjerom inih sveučilišta, koja prigode, našim slične, svojim načinom, a ne bez koristi, slave i svetkuju.

I mi dakle označenu sveučilištnu slavu slaveći, prva pri tom rieč ide mene, kano-ti onoga, komu je u dio pala zamierna čast, te sam se mogao po izboru svojih drugova i s privolom vlade Njegova Veličanstva nazvati prvim rektorom hrvatskoga sveučilišta, prozvanoga po prejasnom imenu uzmožnoga našega vladara, cara i kralja Franje Josipa I.

Vršeći tako dužnost onu, koja me kod današnje slave ide kao rektora za prvo godište našega sveučilišta, zadnji ću put progovoriti s ove odlične i uzvišene stolice, te ću zatim i nju i s njom čast i zvanje rektorsko ustupiti i predati svojemu mnogo cienjenomu nasljedniku.

Predmet govoru svojemu, koji kanim progovoriti u ovoj slavnoj skupštini, nemoram, dà niti nesmijem daleko tražiti: jer mi se on sâm sobom i s vele bliza nudja.

Kao što tada, kada sam imao prvi put progovoriti u sjajnom sboru kao rektor istom otvorenoga hrvatskoga sveučilišta, ništa nije bilo naravnijega, nego da o tom prosborim: koja je i kakova sredstva naš narod tečajem vremenâ imao za svoju višu naobrazbu u znanostih, dok se nije napokon zadobavio poput inih napredujućih naroda svoga sveučilišta: tako sada, gdje je to sveučilište proživjelo jednu godinu žitka svoga, nemože biti ništa zanimivijega, nego ako se razloži, kako je ono te prve godine svoga obstanka živjelo i radilo, te na koliko je bilo vriedno zadovoljavati velikim svojim zadatkom u interesu obćenite i posebne nam narodne prosvjete i naobrazbe.

To, što mi sama stvar nudja kao predmet za moj govor, prihvaćam ja tim radje, što ću tako radeć vieran ostati običaju inih takodjer sveučilišta, a suviše još i zato, što bez onakova osvrta, kano što ga čas prije označih, slava godišnjice sveučilišta našega nebi imala pravoga značenja.

Po tom dakle ima govor moj prikazati u kratkih crtah poglavite momente u poviesti sveučilišta našega za prve godine njegova života i djelovanja.

Komu je iole poznata poviest sveučilištâ; tko znade, da su se ona sveučilišta germanskoga, romanskoga i slovienskoga svieta, koja danas slove sa svoga divnoga djelovanja na polju znanosti i nauke, do svoje sadanje znatnosti uzniela samo nakon mnogih i težkih radnja i napora, te uza pomoć prijaznih si okolnosti i sgoda, znat će već unaprieda i sâm, da mu ja neću moći u svojem povjestničkom nacrtu sveučilište naše prikazati kao u svem ravna premca visokih učilišta davna postanka i mnogoljetoga postupnoga razvijanja i djelovanja. Nu kao što je sveta dužnost tih velikih i davnih sveučilišta, da se uzdrže na visini, na koju su ih podigla predjašnja koljena, pače da se svojim marom i radom uznesu do još većega stupnja savršenosti: tako mora manje i u postanku se svojem nalazeće sveučilište najozbiljnije o tom nastojati, da prema silam svojim zadovoljava zadatkom svojim, da tako korak po korak napredujući što prije vriedno bude po bok se staviti prednjakom svojim, velikim i slavnim. To je zakon, koji je valjalo sliediti i našemu sveučilištu, te zato mora biti mojom zadaćom, da pokažem, kako je ono shvatilo svoje zvanje, te kako je, s kojimi silami i sredstvi, radilo oko zadataka svojih.

Govor svoj, u tu svrhu jednostavno i bez nakita sastavljen, tako sam ja udesio, da mi najprije ob onom rieč bude, što se je tečajem prošle godine učinilo za dalji razvitak zakonâ i pravilâ, po kojih se ravna život sveučilištni u raznih njegovih pravcih; zatim će se progovoriti o silah, koje su tu radile, te o sredstvih i pomoćih, što su bile sveučilištu pružane, da uzmogne s uspjehom težiti za svrhami svojimi, a napokon će se ono razložiti, što je učinjeno u tu svrhu, da se sveučilište naše iz malih svojih zametaka dalje razvija, kako da jednom bude prava „Universitas litterarum".

Najbitnija i najpotrebitija pravila za razvijanje svoga života dobi sveučilište naše u zakonskom članku od 5. siečnja 1874. ob ustrojstvu sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu, te u naredbi vis. odjela za bogoštovje i nastavu od 5. rujna 1874. br 3715, kojom je bio izdan naputak za provedbu malo prije spomenutoga zakona.

Nu buduć da niti opetovano spomenuti zakon, niti naredba za njegovu provedbu izdana, nisu mogli sve ono izcrpiti, što je sveučilištu za život njegov nuždno, zato je valjalo djelo započeto dalje nastaviti i razvijati.

Usljed toga dobi sveučilište naše djelovanjem faktora po zakonu i po ustavu sveučilištnom na to zvanih više zakona, naredaba i odluka, kojimi se je ustroj njegov usavršio i uspješno mu djelovanje bolje zajamčilo.

Navest ću redom, što je u tom pogledu znamenitijega

Putem zakonotvorstva stvoren bi zakon od 26. kolovoza 1875. ob izboru rektora na ovom kr. sveučilištu, koji je u bitnosti svojoj jednak sa sličnimi zakoni inih sveučilišta, naročito naše monarkije, te se od zakona, valjajućega u tom poslu u zemljah u carevinskom vieću zastupanih, samo po tom luči, što je u nas pridržan poput njemačkih, pak i ugarskih sveučilišta tako zvani turnus fakultetâ, po kojem se rektor bira redom iz svih fakulteta.

Drugi predmeti biše uredjeni bez sudjelovanja vlasti zakonotvorne putem samih naredaba. Tako dobi sveučilište disciplinarni red, koji je bio izradjen u akademičkom senatu prema onim propisom, koji u tom vriede na ostalih sveučilištih monarkije, te je stekao odobrenje vis. odjela za bogoštovje i nastavu u njegovu odpisu od 2. veljače 1875. br. 5248 ex 1874., koji je vis.

odjel u svojem odpisu od 21. kolovoza 1875 br. 3626 odobrio i onaj dodatak akademičkoga senata k disciplinarnom redu, u kojem se ustanovljuje, kako će sveučilištni slušatelji raditi, ako ih više zaželi kojoj akademičkoj oblasti ustmeno prinieti kakovu molbu ili tužbu. Istim putem postade naredba vis. odjela za bogoštovje i nastavu od 18. ožujka 1875. br, 1152, kojom se izdaju propisi, po kojih se može postići doktorat na fakultetu bogoslovnom i pravo- i državoslovnom, te se slušaocem bogoslovja, koji su već prošle godine bili na sveučilištu, pod stanovitimi uvjeti osjeguravaju njeke pogodnosti u pogledu strogih izpita, za onaj naime slučaj, ako ih koji nebi bio položio izpit zrelosti. O tom, kako bi se doktorat mogao postići na mudroslovnom fakultetu, bijaše prerano već sada išto odredjivati, buduć da taj fakultet jošte nije podpun. — Budući zakonom samim dopušteno (§. 54. zak. čl. od 5. siečnja 1874.), da se na bogoslovnom fakultetu njeki predmeti latinskim jezikom predaju, izda vis. odjel za bogoštovje i nastavu, sporazumievši se s prečastnim nadbiskupskim ordinarijatom, naredbu od 12. listopada 1874. br. 4331, kojom se točno ustanovljuje, što se ima predavati hrvatski, što pako latinski; a stvar je ta tako udešena, da budući duhovnik u svakom tečaju bogoslovnih svojih nauka sluša po koje hrvatsko i po koje latinsko predavanje. — Više drugih odluka, stvorenih na samu universitetu, po vlasti i po dužnosti njegovoj, poteče iz ozbiljna nastojanja sborova profesorskih, da se zajamči što marljiviji polazak kolegija i što stalniji rad slušatelja sveučilištnih: kamo spadaju naročito ustanove bogoslovnoga fakulteta ob obdržavanju ondje jošte običajnih izpita; zatim odredbe pravo- i državoslovnoga, te mudroslovnoga fakulteta o kolokvijih i o uplivu nemarne frekventacije na bilježku o ponašanju akademičkom.

Osim tih naredaba i odluka, koje su već gotove i kriepost svoju zadobile, druge su jošte bile tečajem godine pripravljene. Njeke su ih već vis. vladi na odobrenje podastrte, naročito pako osnova naredbe o izpunjavanju vierskih dužnosti, koja se je imala izraditi u smislu §. 63. zak. čl. od 5. siečnja 1874.; nu još više je toga, što se nije moglo konačno dogotoviti, jer zahtieva ili obsežniji rad, ili temeljitije proučavanje, ili pako veće izkustvo: kao što je red za habilitaciju, poslovni red za senat i za fakultete, sbornik, u kojem bi mladež akademička dobila najznatnije zakone i naredbe i t. d.

Na koliko pako sveučilište naše niti u svojem temeljnom zakonu, niti u naredbi, za njegovu provedbu izdanoj, a niti u daljih zakonih, naredbah i odlukah nenalazi za koji pojedini slučaj ili za koju osebitu potrebu shodnih norma, može se ono pomoći, dok se dotični odnošaji propisanim putem inako neurede, običajem i ustanovami, valjajućimi na onih sveučilištih, po kojih je uzoru naše sveučilište u svih bitnih stranah svoga ustroja uredjeno. Taj na ovom sveučilištu u toj stvari vladajući nazor našao je povladjenje i vis. vlade, kao što se razabire iz odpisa odjela za bogoštovje i nastavu od 21. travnja 1875. br. 1425. Tako radeć zadovoljavamo mi potrebam života svoga po svojoj slobodi i razboru svojem, a nevriedjamo tim ni najmanje samostalnost naše domovine u poslovih nastave.

Osim svega ostaloga, što smo mi umjeli bez podloge osobita kakova svoga zakona sretno i načinom, po mojem mnienju, za naše sveučilište koristnim udesiti, jedno je, što želim osobito iztaknuti. To je ono shvaćanje i uredjenje odnošaja medju vlasti akademičkimi, koje nam je svim skladom svojim mučno naše i tegotno poslovanje sladilo, a za sveučilište liepa ploda donosilo. Štujući svi nada sve autonomiju pojedinih fakulteta u uredjivanju i rešavanju poslova, njih se tičućih, kao prvi uvjet napredka i procvata njihova, a po tom i svega universiteta, naučili smo se podjedno senat akademički poštovati kao zakonom danu i našim izborom stvorenu najvišu vlast akademičku, koja kao živo udo u živu ustroju tiela sveučilištnoga svoje za život cielosti nuždne funkcije imade. Zato nam nije bilo ni najmanje zazorno, da senat, nepačajući se u ostalom u fakultetske poslove, osim da mu je za to povod bio dan od sama fakulteta, za sve zna, što na sveučilištu biva, te da priliku dobije i svoju reći, gdje bi to zahtievao interes sveučilišta i pojedinih njegovih dielova. Tako će se po mojem mnienju udesiti odnošaj medju akademičkimi vlasti i onda, kada se bude za to stvarala naročita naredba: jer navlastito u maloj zemlji, kao što je naša domovina, težko da će se moći što shodnijega izumiti, s razloga, kojim će se svatko lahko domisliti.

Na početku svojega djelovanja i tečajem ciele prve godine svoga života imaše naše sveučilište 25 učitelja i to:

	red. prof.	izvanr. prof.	docenti
na bogoslovnom fakultetu	4	4	—
„ pravo- i državoslovn. fakultetu	5	2	4
„ mudroslovnom fakultetu	6	—	—
skupa	15	6	4

Ti učitelji držahu I. poljeća 38 kolegija sa 174 ure u tjednu, a II. poljeća 43 kolegija sa 190 ura na tjedan, naročito:

	I. poljeća,		II. poljeća,	
	broj kolegija:	ura:	broj kolegija:	ura:
na bogoslovnom fakultetu:	15	72	15	72
„ pravo- i državoslovn. fakult.	14	72	16	78
„ mudroslovnom fakult.	9	30	12	40
svega	38	174	43	190

Kada se u tom pregledu kolegija i ura uza bogoslovni, te pravo- i državoslovni fakultet govori još o fakultetu mudroslovnom, svatko nas znade, da se pri tom neima misliti na podpun filozofski fakultet, već samo na njeke njegove discipline, naročito pako na filozofiju, klasičku filologiju, na slavistiku i na obću i hrvatsku poviest.

Za taj je fakultet bilo ustanovljeno u zakonu ob ustrojstvu sveučilišta, da se ima postupice podpuno urediti i oskrbiti svimi onimi stolicami, koje na-nj spadaju. Što je od toga palo na prvu godinu, to se je i uvelo, izuzevši stolicu za hrvatski jezik i literaturu, koja se žalibože nije mogla za dobe popuniti.

Po tom se poglavito tumači onaj razmierno mali broj kolegija na mudroslovnom fakultetu. K tomu pako, što je moralo sliediti usljed ustanova sama zakona ob ustrojstvu sveučilišta, nadodjoše još njeke okolnosti, koje su vodile k posljedku spomenutomu: jednomu naime profesora toga fakulteta (Franji Maiksneru) bi udieljen od vis. kr. vlade dopust za prvi semestar, da se zaputi na lipisko sveučilište, a druga dvojica biše prisiljena stegnuti svoja predavanja na broj ura izpod ustanovljenoga minima.

Navedeni kolegiji biše u ostalom po svih fakultetih držani onako, kako su bili oglašeni u redu predavanja.

Tako progovorivši ob učiteljih sveučilištnih i njihovih predavanjih, prelazim na slušatelje kao drugu poglavitu radenu silu svakoga sveučilišta.

Za I. semestar upisa se na našem sveučilištu što redovitih, što izvanrednih slušatelja uskupa 290, a za II. semestar 285 i to tako, da ih je bilo

	I. poljeća		II. poljeća	
	redov.	izvanr.	redov.	izvanr.
na bogoslovnom fakultetu	7	74	7	71
„ pravo- i državoslovn. fak.	175	8	165	16
„ mudroslovn. fakult.	23	3	26	—
svega	205	85	198	87

Ako se na um uzme, da naše sveučilište još neima liečničkoga fakulteta, te da i od filozovskoga na njem još nisu zastupane mathematičko-prirodoslovne struke, tada možemo podpunoma zadovoljni biti s ukupnim brojem našega slušateljstva, a pogledom napose na bogoslovni i na pravo- i državoslovni fakultet možemo konstatovati, da oni brojem slušatelja svojih već u prvom početku daleko nadmašuju njeka starija i slavljena sveučilišta.

Broj će djaka naših, sada već razmierno znatan, do mala još znatnije poskočiti, te će naročito filozofskomu fakultetu velik prirast u dio pasti, čim se počmu podizati stolice za nauke mathematičko-prirodoslovnoga odjela, a tako se isto može i bogoslovni fakultet nadati većemu broju slušatelja, jer možemo pouzdano očekivati, da će se naći način, kako da i druge biskupije naše domovine barem po koji dio svojih bogoslovaca ovamo na nauku šalju u interesu crkve i domovine, u kojoj se duhovniku daje široko polje blagotvorna djelovanja.

Što se na bogoslovnom fakultetu kaže onako malo redovitih, a odviše izvanrednih slušatelja, to je bilo naravskom posljedicom načina, kako su kandidati bogoslovja završivali svoje gimnazijske nauke; nu ta će stvar odsele posve drugim pravcem poći, odkako je prečastni ordinarijat metropolitski odredio, da kandidati bogoslovja gimnazijske nauke na ovdašnjoj kr. velikoj gimnaziji imaju svršavati, gdje se zatim ponajvećom stranom i izpitu zrelosti podvrgavaju, po čem postaju sposobni, da budu upisani na sveučilištu kao redoviti slušatelji.

Što se narodnosti i vjere slušatelja naših tiče, u tom nam se pogledu prikazuje prilično jednostavna slika. U zimskom poljeću bijaše naime uza 8 Slovenaca, 5 Magjara, 4 Srbina iz Ugarske, 4 Čeha i 1 Poljaka, 268 Hrvata, a u ljetnom uza 8 Slovenaca, 5 Magjara, 5 Čeha, 4 Srbina iz Ugarske i 1 Poljaka,

262 Hrvata, ka kojim sam pribrojio i one jednokrvne drugove njihove, rodom iz Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, koji se radje Srbi nazivaju, iliti još točnije:

I. poljeća.

	Hrv.*),	Slov.,	Magj.,	Srba iz Ugar.,	Čeha,	Polj.
na bogoslov. fak.	74	3	4	—	—	—
„ pravo- i državosl. fak.	170	4	1	4	3	1
„ mudroslov. fak.	24	1	—	—	1	—
svega	268	8	5	4	4	1

II. poljeća.

	Hrv.,	Slov.,	Magj.,	Srba iz Ugar.,	Čeha,	Polj.
na bogoslov. fak.	72	2	4	—	—	—
„ pravo- i državosl. fak.	168	4	1	4	3	1
„ mudrosl. fakult.	22	2	—	—	2	—
svega	262	8	5	4	5	1

Po vjeri pako bijaše u I. semestru 250 katolika (2 grčkoga obreda), 35 pravoslavnih i 5 izraelićana; u II. pako semestru 244 katolika, 37 pravoslavnih i 4 izraeličana, iliti još točnije:

	I. poljeća,			II. poljeća,		
	kat.,	gr.-izt. cr.,	izr.,	kat.,	gr.-izt. cr.,	izr.
na bogoslov. fak.	81	—	—	78	—	—
„ pravo- i državosl. fak.	147	31	5	143	34	4
„ mudroslov. fak.	22	4	—	23	3	—
svega	250	35	5	244	37	4

Ti slušatelji naši slušahu predavanja na onom fakultetu, u koji su se bili upisali; njeki ih medjutim polažahu kolegije i drugoga kojega fakulteta osim svoga. Tako u I. semestru pohadjaše 1 slušalac bogoslovnoga fakulteta predavanja iz slavistike; 55 slušatelja pravo- i državoslovnoga fakulteta bijaše upisano za hrvatsku poviest, 2 za „Uvod u filosofiju“, 5 za estetiku, 1 za „Tumačenje Ciceronova Laelija“, 1 za „Poviest grčke tragedije“ i napokon 1 za sintaksu grčkoga i latinskoga jezika. U II. pako semestru slušahu 44 pravnika predavanja iz etike, 1 ih bijaše upisan za poviest filosofije i 1 za sintaksu grčkoga i latinskoga jezika, a od slušatelja mudroslovnoga fakulteta bijaše jedan upisan za predavanja iz statistike.

*) Broj onih, koji su k Hrvatom pribrojeni, pobliže se razabira iz pregleda o vjeri, u kojem dolaze kao sljedbenici grčko-iztočne crkve oni, koji se Srbi nazivaju.

Odatle, što navedoh, razabire se, da su za obćenitu naobrazbu i temeljitost znanstvenu toli potrebita i važna predavanja filozofskoga fakulteta u većem broju bila pohadjana samo od slušatelja fakulteta pravo- i državoslovnoga; nu da se odatle, što velim, neizvede kriv zaključak, dužnost mi je primietiti, da ona dva kolegija mudroslovnoga fakulteta, u kojih nadjosmo po više pravnika, ubrojiti treba medju obligatne za pravnika kolegije.

Uzdajmo se medjutim, da će nam se u stvari, koju ovdje samo jednom riečju iztaknuti htjedoh, na sveučilištu našem za mala veća živost kazati; s koje će bezdvojbeno poteći blagotvorne posljedice za sav naš znanstveni rad; a ja se naročito i s tvrdim pouzdanjem tomu nadam, da će se doskora i nauke željni bogoslovci naši vidjati na predavanjih po ime filozofskoga fakulteta, bez kojih im obća obrazovanost neće imati onako tvrdih temelja i onolike obsežnosti, kao što to oni nuždnim načinom trebaju prema okolnostim vremena svoga za sav svoj budući vele važni rad.

Kao što biva još za sada na ostalih sveučilištih, tako je i kod nas uvedena naukovina. I kod nas se sada čuje medju studentstvom pravilo: koliko ura na tjedan slušaš, toliko forinti na semestar platiš. Nu od te naukovine može biti oprošten budi sasvim, budi na pol, tko dokaže, da je oskudan, a k tomu jošte, da se je čestito vladao i da je marljivo radio.

Prema tomu plati naukovinu I. semestra 151 slušatelj, na polak bijaše oproštenih 18, a sasvim 121; u II. semestru platiše naukovinu cielu 154 slušatelja, 15 ih pako bijaše oproštenih na polak, a 116 sasvim. Točnije se stvar ovako prikazuje:

I. poljeća

	plaćali cielu	oprošteni od polovice	oprošteni sasvim
na bogoslovnom fakultetu	—	—	81
„ pravo- i državoslovn. fakult.	137	16	30
„ mudroslovnom fakult.	14	2	10
svega	151	18	121

II. poljeća

	plaćali cielu	oprošteni od polovice	oprošteni sasvim
na bogoslovnom fakultetu	—	—	78
„ pravo- i državosl. fakult.	141	13	27
„ mudroslov. fakult.	13	2	11
svega	154	15	116

Od pobrane naukovine u smislu zakona u sveučilištnu zakladu idućih pet postotaka ćinilo je I. semestra 106 for. 40 novč.; za II. semestar nije iznos još izračunan.

Redom izvadjajući podatke, odnoseće se na slušatelje sveučilištne, dolazim do točke, o kojoj će štovani slušatelji izvještaj primiti s osobitim zadovoljstvom i s čuvstvom dužne harnosti. To su one znatne podpore, što-no su bile pružane oskudnijim slušateljem sveučilištnim, da nješto lašnje podmirujući potrebe svagdanjega života tim uspješnije prionu uza poslove zvanja svoga.

Prvoga poljeća dobivahu 33 slušatelja naša stipendije iz raznih zaklada, šestorica ih potezahu zemaljske stipendije, a petorica razne stavne podpore. Sav pako na to uloženi novac iznosio je 4588 for. 87 novč. Drugoga semestra bijaše 30 stipendija iz raznih zaklada, zatim 7 zemaljskih i k tomu 8 podpora; a to je sve skupa činilo 4760 for. 35½ novč. I. i II. semestra ujedno dobi se dakle i podieli svota od 9349 for. 22½ novč.

Točnije se ta stvar ovako pokazuje:

I. poljeća

	broj stipendija iz raznih zaklada	broj zemalj. stipendija	broj podpora	svota izdanoga novca
na bogosl. fakult.	—	—	—	—
„ pravo- i državosl. fak.	33	—	4	3613 f. 87 n.
„ mudroslov. fakult.	—	6	1	975 fr.
svega	33	6	5	4588 f. 87 n.

II. poljeća

	broj stipendija iz raznih zaklada	broj zemalj. stipendija	broj podpora	svota izdanoga novca
na bogosl. fakult.	—	—	—	—
„ pravo- i državosl. fak.	30	—	7	3593 f. 35½
„ mudroslov. fakult.	—	7	1	1167 for.
svega	30	7	8	4760 f. 35½ n.
			ukupno	9349 f. 22½ n.

U pokazanom broju stipendija iz raznih zaklada, te stavnih podpora bijaše I. poljeća: 1 stipendija grofa Ivana Draškovića, 10 ovdašnjega kr. konvikta, 1 kardinala Jurja Haulika, 9 krajiške zemaljske upravne oblasti, 2 zaklade kraljice Marije Terezije, zatim sve po jedna: prvostolnoga kaptola, zaklade Andrije Gvozdenčevića, zaklade Gruićeve, zaklade Batinićeve, Petra Bošnjaka, Thonhau-

serove, Dimitrijevićeve, Haraminčićeve i Löwenburžke, te napokon zemaljske vlade u Ljubljani; podpore pako bijahu: 2 grada Karlovca, 2 zagrebačkoga nadbiskupa preuzv. gospodina Josipa Mihalovića i 1 gosp. Edmunda Kovačića, veletržca u Osieku. U II. poljeću ostadoše stipendije, kao što su bile I. poljeća, s tom samo promjenom, što je k jednoj stipendiji kardinala Haulika još jedna nadošla i što je odpala po 1 stipendija kr. konvikta, zatim zaklade Batinićeve, Thonhauserove i Dimitrijevićeve; k podporam pako I. semestra dodjoše još 2 podpore preuzv. gospodina nadbiskupa Josipa Mihalovića i 1 grada Rieke.

K svemu tomu, što je bilo u pomoć davano našim slušateljem u slici stipendija i stavnih podpora, treba nadalje jošte pribrojiti podporu gradskoga načelnika g. Ivana Vončine u iznosu od 200 for., zatim dar posvećenoga biskupa, presvietloga gospodina Ivana Kralja od 100 for., što je oboje bilo po volji plemenitih darovatelja po akademičkom senatu razdieljeno. Napokon ide amo još i to, da su četvorica slušatelja naših kao pitomci kr. konvikta u tom zavodu oskrbu imala, dočim su drugi njihovi drugovi, kao što smo vidjeli, radje od zavoda spomenutoga na ruku uzimali svoj stipendij u iznosu od 200 forinti na godinu.

Zemaljske stipendije, što sam ih spomenuo i kojih je bilo, kao što sam kazao, u zimskom poljeću šešt, a u ljetnom sedam, bile su od kr. zem. vlade podieljene samo slušateljem mudroslovnoga fakulteta, takovim naime, koji se uče i pripravljaju za učiteljstvo na srednjih učilištih. Naša vlada davaše već od mnogo godina u tu svrhu podporâ darovitim i dokazane čestitosti i radinosti mladićem, te ih daje i sada, to pako čineći nestoji ona sama, već samo ono čini, što se je činilo i na mnogo drugih strana i što je, shodno upotriebljeno i udešeno, liepim uspjehom rodilo za školu i za nauku. Što se nas Hrvata napose tiče, priznati nam je otvoreno, da smo samo putem i pomoćju takova podupiranja stekli toliko učitelja, koji su vriedni po bok se staviti najvaljanijim svojim drugovom kod drugih naprednih naroda i koji nam drže srednju školu našu onakovom, kakova jest, te kojih se njekim ime dično spominje i u izvan-školskih krugovih, na polju naime više nauke i književnosti narodne. Zato se ja usudjujem izreći svoje tvrdo uvjerenje, da je vele dobro uložena glavnica, koja se troši na podpore, o kojih govorim; priznajem

pako ujedno sasvim otvoreno, da će sveučilište naše istom s vremenom moći pokazati, što je vriedno učiniti od kandidata učiteljskoga zvanja, koji su dosele polazili samo vanjska sveučilišta, poglavito bečko i pražko, a ponješto i gradačko, kada naime k onomu, što je veće dano, pristupe i drugi potrebiti uvjeti, kada bude naročito i više učitelja i više sredstva i dobro uredjenih seminara.

Osim svih onih različitih podpora, što su se slušateljem našim već prošle godine udieljivale, druge su im se jošte pripravile, koje će do mala u tečaj doći, te će, bude li sreće, svedj rasti i pomnožavati se na uhar oskudnih, nauku ljubećih djaka naših.

Preuzvišeni naime biskup djakovački dr. Josip Juraj Strossmayer, komu je ime s postankom sveučilišta našega toli uzko spojeno, pokloni povodom otvorena sveučilišta i sa željom, da pomogne siromašne mladiće u težnji njihovoj za naukom, 10.000 for. u dionicah senjskoga brodarskoga družtva, osjeguravši za svaki slučaj i glavnicu u podpunoj njezinoj nominalnoj svoti i kamate najmanje u iznosu od 5%, te kašnje dostavi rektoratu sveučilištnomu svotu od 500 for. u ime kamata od poklonjene glavnice za god. 1875.

U posvetnom svojem pismu, pisanom u Djakovu na dan Svih Sveti 1874, izrazi plemeniti dobrotvor želju, da se novcem njim poklonjenim temelj položi zakladi, iz koje bi se podpomagali ubogi i vriedni slušatelji svih fakulteta, a upravu zaklade, kao što i potanje odredjenje načina, kako će se iz nje podpore dieliti, prepusti akademičkomu senatu. Akademički senat, primivši s najdubljom zahvalnosti na ime sveučilišta posvetu rodoljubivoga darovatelja, izradi zatim i vis. zem. vladi na odobrenje podnese pravila za upravu zaklade, koja se tu stvara.

Osnovatelj te iste zaklade izrazi u svojem malo prije navedenom pismu tvrdu nadu, da će njim zasnovana i toli plemenitoj svrsi namienjena zaklada drugimi blagotvornimi prinosi sveudilj rasti. Tu nadu i mi svi gojimo, te već ovom prilikom, i još prije dakle, nego li je zaklada pravo u život stupila, možemo se pohvaliti, da nam je u nju prispjelo nješto darova: od župnika naimo Antuna Čušića 100 for., zatim iz Čazme 10 fr. i od djakovačke omladine 56 for. 27 novč.

Još mi je spomenuti jedan dar, koji čeka komu da bude podieljen: to je dar gosp. M. Farkaša u Krapini u iznosu od

100 for., koji će se dati onomu siromašnomu slušaocu medicinskoga fakulteta, koji bude prvi promovovan doktorom medicine.

To razlaganje svoje na kraj dovodeći, ugodna mi je dužnost, da što topliju hvalu izrazim svim dobrotvorom našim, a po tom dobrotvorom naroda i prijateljem njegove prosvjete i napredka.

Nemogu pako srcu odoljeti, a da tim povodom neočitujem vruće svoje želje: eda bi se skoro našao prijatelj mladeži i njezina rada i napredka, koji bi si ime ovjekovječio kao prvi osnovatelj kod nas još tudje, ali na drugih sveučilištih dobro poznate i mnogo cienjene osobite vrsti pomoći i nagrade: nagradâ naime, koje se dosudjuju i podjeljuju slušateljem, koji što valjana prema znanju svomu i stupnju svoga razvitka sastave i napišu. Tim se podpora pruža, a podjedno marljivost potiče i plemenito takmenje pobudjuje.

Razstajući se za čas sa slušatelji sveučilišta našega, pozivam Vâs, gospodo gradjani akademički, da se blagim spomenom sjetite četvorice drugova Vaših, sve samih pravnika: Dragutina Cekuša, Stevana Markovića, Augusta Košira i Svetozara Stankovića, koje je nemila smrt iz družbe Vaše u cvietu vieka njihova ugrabila. Vječni im pokoj!

Prelazim na učila, sredstva i zavode, bez kojih sveučilištu neima života i napredka.

U tom pogledu na prvom mjestu stoji knjižnica, bez koje se nemože pomisliti uspješan rad niti učitelja, niti djaka.

Bivši sveučilište naše otvoreno, zateče ono knjižnicu njegdanje pravoslovne akademije, koja je imala 21.642 svezka; pomnu se radniku nudjaše osim toga knjižnica ovdašnje prvostolne crkve, koja osobito za stariju bogoslovnu, filozofičku i filologičku literaturu prilična blaga imade; nudjaše mu se nadalje knjižnica jugoslavenske akademije, pogledom osobito na poviest i na slavistiku dosta znatna, zatim nješto poboljih diela kod pojedinih razdiela narodnoga muzeja, koja su se onamo sve po malo namicala, a napokon ostajaše još nješto težko pristupnoga blaga u muzejskoj knjižnici.

Nu sve to nezadovoljavaše niti iz daleka ni potrebi prvoga dana: što će svatko razumjeti, ako mu se rekne, da ima velikih znanstvenih struka, za koje se je zateklo vrlo malo ili baš ništa od potrebite literature.

Da se pomogne najprečim potrebam, koje su se u tom pogledu pokazale, doznači vis. vlada sveučilištu za knjižnicu njegovu za četiri zadnja mjeseca godine 1874. 1000 for., zatim mu podieli na predstavku mudroslovnoga fakulteta izvanrednim načinom 1000 for., od kojih se je imalo pomoći naročito disciplinam toga fakulteta, a napokon doznači ista vis. vlada za knjižnicu ono, što joj je odredjeno u proračunu za god. 1875. kao redovita godišnja dotacija i što čini 3000 for. Ako se k svemu tomu doda prihod, što ga je sveučilištna knjižnica imala od glavnica svojih, koje čine 2767 for. 33 novč., to se pokazuje, da je ona dobila za nabavu knjiga za četiri zadnja mjeseca g. 1874. i za svu g. 1875. ukupno 5146 for. 15½ nv.

Osim knjiga, koje su se od toga novca kupovale za razne struke, priraslo nam je nješto po tako zvanih dužnih eksemplarih svega, što se u našoj domovini tiska. Što je pogledom na tu stvar već prije bilo naredjeno, prešlo je i u zakon od 17. srpnja 1875. o porabi tiska, te se možemo nadati, da će dotičnici dragovoljno izvršivati dužnost svoju, kao što su ih njeki to i dosada činili hvale vriednom točnošću. Barem u sveučilištnoj knjižnici treba da se sve nadje, što je u domovini, u jednoj joj i drugoj poli, putem štampe na sviet izašlo.

Knjižnica se je naša prošle godine povećala jošte darovi prijaznika naših i našega sveučilišta.

U Spomenici našoj objavili smo već s izrazom duboke zahvalnosti, da smo povodom i prigodom otvorena sveučilišta nadareni bili raznimi znanstvenimi djeli: od uzoritoga gospodina kardinala i kneza-primasa ugarskoga Ivana Simora, od preuzv. gospodina, tada ministra dra. Theodora Paulera, od gospodina dra. Floriana Romera, čuvara magjarskoga narodnoga muzeja, od sveučilišta kološvarskoga, od českoga mathematičkoga družtva i Matice slovačke, zatim od gospode Fr. V. Sasinka, tajnika Matice slovačke, Milana P. Ivanovića, profesora Gj. Daničića i čuvara narodnog muzeja Sime Ljubića Tečajem pako prošle godine dobi knjižnica naša što većih što manjih darova: od carske akademije znanosti u Beču i od magjarske akademije u Pešti, zatim od njekih vis. ministarstva u Beču i Budim-Pešti, te od c. kr. glavnoga vojnoga zapovjedničtva u Zagrebu, od dalmatinskoga zemaljskoga odbora i od sveučilišta u Pešti, Pisi i Rimu, nadalje od gospodina prepošta i kanonika Pavla Guglera, gosp.

Ivana Kukuljevića, gosp. županijskoga vidara Josipa Havranka, gosp. majora Milovana Vučkovića, napokon od gospode Vl. Antonovića i M. Dragomanova, Nikolaja Vinogradova i Pietra Ellera. Dične uspomene rodoljub dr. Vladoj pl. Čačković ostavi nam svojom oporukom sve svoje medicinske knjige, časopise i bilježke, a tako nam isto zapisa svu svoju knjižnicu pokojni Antun Albely, koji je njegda na zagrebačkoj akademiji bio profesorom a nedavno je u Požunu preminuo.

Slaveći uspomenu tih za nas zaslužnih pokojnika uzdajemo podjedno hvalu najtopliju svim ostalim uzvišenim dobrotvorom knjižnice naše.

Svimi malo prije označenimi načini i putevi poraste naša knjižnica u toliko, da je koncem prošle školske godine brojila 23.645 svezaka. Od toga pako, što je priraslo, odpada liep dio na one nauke filozofskoga fakulteta, koje se već sada predaju, a kojih njeke nikakovih knjiga nisu bile zatekle.

S tim, što o našoj knjižnici rekoh, dovodim u savez oda svih strana odobravanu odredbu naše vis. vlade, po kojoj se ima muzejska knjižnica, brojeća preko 16.000 svezaka, spojiti s knjižnicom sveučilištnom, te koja bi se odredba do mała počela i izvadjati, da se nije moralo od onih prostora u sgradi sveučilištnoj, u kojih se je imala knjižnica razširiti, nješto ustupiti ovdašnjoj velikoj gimnaziji, da se za nevolju i za vrieme njekako doskoči krvavim joj potrebam. Ta će se medjutim zapreka ukloniti, kao što ćemo malo kašnje čuti, te će barem muzejska knjižnica biti spojena sa sveučilištnom pod jednim krovom i jednom upravom.

Knjižnica sada sveučilištna, a prije akademička, oko koje je toliko godina nastojao neumornim trudom i požrtvovnosti izvanrednom dr. Matija Smodek, sada kr. savjetnik i umirovljeni profesor, dolazi po odstupu toga vele zaslužnoga nastojnika svoga u vješte ruke Ivana Kostrenčića, prije amanuensisa car. knjižnice u Beču, a od 20. srpnja t. g. knjižničara sveučilištnoga, komu se pridaje u pomoć Virgil Diković u svojstvu knjižničnoga kanceliste.

Od ostalih sbirka i zavoda sveučilištu nuždnih u prvom je redu valjalo misliti na one izmedju njih, bez kojih nemože biti valjana rada u odjelu prirodoslovnom filozofskoga fakulteta, koji su dakle potrebiti za predavanja prirodopisna, fizikalna i kemička.

U tom pogledu bi izrečeno u enquetnom povjerenstvu, što-no ga je bio svietli ban sazvao poradi provedbe zakona ob ustrojstvu sveučilišta, da neima nužde, da se uza sbirke prirodopisne u narodnom muzeju za sveučilište druge sbirke osnivaju, već da će dovoljno biti, ako se budu rečene muzejske sbirke sustavno popunjivale i razširivale, te ako se, na koliko bi baš nuždno bilo, za sveučilištna predavanja dobavi navadna mala priručna sbirka. Prema tomu zaključku uvršteno bi po predlogu vis. vlade u proračun za god. 1875. za popunjivanje zoologičke sbirke u narodnom muzeju 1000 for., zatim za nabavu geologične, mineralogične i palaeontologične sbirke dra. Lanze 4667 for., kao prvi obrok svote od 14.000 for., za koju će se ta sbirka dobaviti; napokon za nabavu sprava njekih, potrebitih za botaniku, 500 for.

U istom malo prije spomenutom enquetnom povjerenstvu bi glede kemije, te glede prostora i laboratorija za nju potrebita, za skrajnju nevolju i za što kraće samo vrieme njeka kombinacija smišljena, usljed koje je bilo uvršteno u proračun za g. 1875. za popunjenje kemičkoga laboratorija na ovdašnjoj velikoj realci 1500 for.

Za fizikalni kabinet napokon nebijaše ine pomoći, nego je valjalo upravo izreći, da ga treba s nova osnovati, te je usljed toga bilo uvršteno u opetovano spominjani proračun za prvo uredjenje toga kabineta 5000 for.

Skromne su to, gospodo, i preskromne svote prema velikim potrebam, koje valja namiriti, i prema golemim zahtjevom, što ih stavljaju silno napredujuće prirodoslovne znanosti.

Čim su nam čednija sredstva, tim nam je valjalo bolje gospodariti. Zato nepotrošismo do danas svega, što nam je bilo dozvoljeno, nego pričuvasmo dobar dio dozvoljenoga nam novca našim drugovom strukovnjakom, koje željno očekujemo, da si oni kao vještaci čednimi svojimi sredstvi što više pomoći nabave.

Govoreći o materijalnih potrebah našega sveučilišta i njihovu podmirenju, progovoriti mi je i o smještenju našem.

U tom pogledu krenuše nam stvari ponješto na bolje, odkako je vis. vlada dala dići na našoj sgradi drugi pod sa dozvoljenim si od sabora troškom od 33.874 for. 97 nov.

U onom dielu te sgrade, koji je nam naznačen, — ostali dio velika gimnazija za se imajući, — nadjoše pravo- i drža-

voslovni i mudroslovni fakultet dovoljan broj dvorana za predavanja svoja; zatim se tu smjestiše dekanske kancelarije rečenih fakulteta i napokon nam je tu i knjižnica. Nu sve ostalo, za što se prostora hoće, morade vis. vlada drugdje smjestiti: dakle rektorat i kvesturu, te bogoslovni fakultet i njegov dekanat, glede koga potonjega medjutim rado primjećujem, da je pod konac ferija naših dobio u nadbiskupskom sjemeništu liepa prostora.

Ako pako niti ono, što je već do sada na našem sveučilištu uvedeno i ustrojeno, nenalazi u sveučilištnoj sgradi prostora za svoje smještenje, lahko se razumije, da će tim manje tu mjesta biti za one zavode, kojim se svaki dan nadamo, a koji upravo traže više i to naročito za se uredjenih prostora, kao što je fizikalni kabinet i kemički laboratorij.

Uzprkos dakle tomu, što je uzdignut na našoj sgradi drugi kat, tolike se još kažu potrebe u pogledu smještenja sveučilišta s njegovimi dvoranami za predavanja s njegovimi pisarnicami, sbirkami i zavodi.

Tko pozna sile naše narodne, lahko će pojmiti, da će mnogo vremena proteći, dok se svemu tomu dostojnim načinom zadovolji. Mi imamo medjutim razloga nadati se, da će nam već najbliža budućnost stvar našu znatno napried pokrenuti. Vis. naime vlada u istom onom svojem odpisu, u kojem je odredila, da se gimnaziji ustupe dvie dvorane u prvom katu, obradova i nas i susjedu nam vriednu preugodnom viešću, da je veće odlučeno, da se za gimnaziju nova sgrada gradi. Kada se to učini, tada će se moći sveučilište bolje prema svojoj potrebi smjestiti i razmaknuti.

Za potrebe sveučilišta potrošila je zemlja naša u dobi od 1. listopada 1874. do konca rujna 1875. poviš malo prije spomenute svote od 33.874 for. 97 novč., koja se je izdala za gradnju, jošte 61.895 for., koja potonja svota obuzima kao najznatniju stavku plaće profesora sa 41.333 for. 26 novč., nadalje pako: plaće podvornikâ, stanarinu, nagrade, potrebe theoretične i praktične obuke, uredske i pisarničke potrebe, upravne troškove i uredjenje, koje, jednom nabavljeno, mnoge će nam godine rabiti.

Potrošilo se je dakle mnogo manje, nego li je bilo u proračunu dozvoljeno: jer se tu za samu godinu 1875. za sveučilište ustanovljuje svota od 92.827 for. Što se je pako manje

potrošilo, nego li je bilo dozvoljeno, to si možemo protumačiti po tom, što nisu bili imenovani svi profesori, zatim što neima onoliko redovitih profesora, koliko ih proračun uzima, i napokon što se još nisu mogle potrošiti, kao što smo već čuli, njeke svote, dozvoljene za učila i sbirke.

Trošak taj za sveučilište namirio se je stranom iz sveučilištne zaklade, i to sa svotom od 3385 for. 51 novč., ostalih pako 58.509 for. 49 novč. uzeto je iz autonomnoga budgeta ove jedne polovice naše domovine.

Spomenuvši zakladu sveučilištnu, koja je postala, kao što nas svaki znade, od prinosa narodnih, te koju zakon ob ustrojstvu našega sveučilišta na prvo mjesto meće, kada govori o izvorih, iz kojih će se namiriti troškovi sveučilišta, — tu zakladu spomenuvši, dodat ću, da je ona koncem god. 1874. imala 362 388 for. 21 novč.; ako se pako k tomu pribroji svota obećanih, ali još neuplaćenih prinesaka, koji se medjutim sve po malo polažu, dobije se svota od 400.645 for. 2½ novč. i 10.000 carskih dukata kano-ti svota označujuća cielu zakladnu imovinu. K tomu pribrojimo slobodno već sada legat pokojn. bistričkoga župnika Mirka Tumpića u iznosu od 4000 for, koji će se bez dvojbe doskora položiti.

Pripomenuto budi jošte, da će zaklada sveučilištna do mala doći u uži odnošaj prama sveučilištu i vlastim njegovim. Već je naime odlučeno, da će sveučilište preuzeti one poslove, što ih je dosele imao oko te zaklade u narodu poznati njezin tako zvani gospodarski odbor, te je akademički senat vis. vladi jurve podnio na odobrenje osnovu, kako da se spomenuti zaključak izvede.

Progovorivši o silah, koje su imale na našem sveučilištu djelovati, i o polugah i pomagalih, koja su odredjena, da podupiru i promiču gibanje i kretanje njihovo, progovorit mi je još o samu njihovu djelovanju i ob uspjehu mu, na koliko to nije djelomice već pokazano u dosadanjem mojem razlaganju.

Ako se u tu svrhu ponajprije osvrnem na čestite drugove svoje, koji se sa mnom zajedno ponose dičnim imenom prvih profesora hrvatskoga sveučilišta, izjaviti mi je otvoreno, da nisam ni vriedan ni pozvan, da sud izričem o zvaničnom naučnom radu njihovu; scienim medjutim, da mi neće biti s nijedne strane zamjere, ako izreknem, da sam o tom uvjeren, da nas je svaki, proniknut velikim znamenovanjem zvanja svoga i svjestan si bu-

dući velike odgovornosti svoje, svu silu svoju u to uložio, da što častnije izpuni mjesto svoje.

Druga je, koje nikako mûkom mimoići nemogu: jere je otvorena i izvrgnuta svačijemu sudu.

Znamo mi, što se sve išće, što se sve očekuje od profesorâ najvišega učilišta svagdje u svietu, a najpače kod naroda nemnogobrojna, kao što je narod naš. Znamo mi to, te smo najsvečanijom prilikom, prilikom otvaranja sveučilišta našega tvrdu si vjeru zadali, da ćemo kô ljudi činiti ono, što nas ide. Ako se pako pri svem tom na našoj strani nekaže sve ono, što bismo i mi sami većma nego itko drugi željeli, ako se naročito imena naša toliko nespominju, kada se pita za razvoj znanstvene i strukovne narodne književnosti prošloga ljeta, to neće biti nikakove muke za onoga, tko pojima i razumieva, kako se sveučilište stvara, da si pojav taj protumači. Nismo mi ipak ni na tom polju tudji ostali i neznani. Nu buduć da književni rad, u koliko je s naše strane potekao, te je već ili do kraja izveden, ili pako zasnovan, nije bio velik produkti svojimi ni po broju ni po obsegu, prepustit ću ja nasljedniku svomu tu slast, da u još radostnijih po se u tom pogledu okolnostih redom nabraja, što se je sve rodilo u krilu našega sveučilišta.

Ostaje jošte za javnu diskusiju u njekom pogledu posve prikladno korporativno djelovanje učiteljstva sveučilišta našega, koje se je vršilo stranom u akademičkom senatu, kao najvišoj sveučilištnoj oblasti, stranom u sborovih profesora pojedinih fakulteta.

Akademički senat, imajući nov stvor stvoriti, nalazio je prve godine svoga života preobilno polje djelovanja, te je uza svu štednju vremena i uza sve nastojanje svoje, da si poslove što jednostavnije uredi, 38 puta sjednice držati morao, u kojih se je razpravljalo sve, što se je ticalo svega sveučilišta i što je naročito pridržano senatu, a na znanje barem uzimalo ili i riečju senata podkrepljivalo ono, što je znatnijega polazilo od pojedinih odjela oli-ti fakulteta.

Od poslova, u senatu razpravljenih, njeki su ponapose napomenuti u dosadanjem mojem razlaganju. Ovdje ću ih navesti još samo njekoliko, koji su obćenite zanimivosti. Usljed inicijative vis. vlade dade se senatu prilika, da i on sa svoje strane nješto učini za povoljno riešenje za nas toli važnoga pitanja o

svestranom reciprocitetu našega sveučilišta s inimi sveučilišti monarkije austro-ugarske. — Tražeći senat načine, kako da se udovam i sirotčadi sveučilištnih profesora život što bolje osjegura, postavi odbor, koji će mu imati u svoje vrieme u tom poslu predlog učiniti. — Da se uspomena za prosvjetni život našega naroda toli znamenitoga dana devetnaestoga listopada god. 1874. i na universitetu i u svem narodu za sve vjekove što življom uzčuva, odluči senat, da se instalacija novoga rektora magnifika uviek držati ima na dan devetnaesti mjeseca listopada, te da se s njom podjedno svagda slaviti ima godišnjica začetka našega sveučilišta.— Rado se povadjajući za inimi sveučilišti i u onom, što je podobno spoljašnim načinom uzvisiti ugled našega učilišta, njegovih vlasti i svečanih mu čina, umolismo iz senata vis. vladu, da izhodi u Njegova c. i kr. apoštolskoga Veličanstva za dostojanstvenike našega sveučilišta onakove spoljašnje oznake njihove časti, kao što ih posvuda sveučilišta imadu, niti ona neizuzimajući, kojim postanak pada u noviju dobu.

Kao što je senat akademički imao razpravljati i uredjivati poslove svega se sveučilišta tičuće, tako je valjalo sborovom profesorskim na pojedinih fakultetih ono udešavati, što je bilo potrebito, da se u njih zametne snažan život, iz kojega potiče sva životna snaga svega sveučilišta; pak buduć da je i tu trebalo sve s nova uvesti i urediti, lahko ćemo povjerovati, da je bilo i u pojedinih fakultetih i njihovih sastancih obilna posla.

Najviše od toga posla zapade ipak profesorski sbor mudroslovnoga fakulteta, jer je on po naravi stvari i po naročitom zakonu bio zvan, da o tom radi i za to se stara, kako će se filozofski fakultet iz malih zametaka svojih dalje razvijati, kako će se valjanih novih profesora zadobaviti, te kako će se nuždnimi sredstvi oskrbiti.

Oko zadataka, koji su se tu riešiti imali, u koliko se je naročito o tom radilo, da se dobiju za naše sveučilište dalje valjane sile učiteljske, sticaše se djelovanje toga fakulteta i vis. vlade.

Vis. vlada naša, starajući se sa svoje strane za to, da se pripravi za sveučilište naše čestitih učiteljskih sila, upotriebi sredstvo, koje se u istu svrhu u velike i sa znatnimi novčanimi žrtvami upotrebljuje i u drugih mnogo naprednijih i razvijenijih državah. Ona pruži naime njekim mladjim muževom, u kojih

se je kazivalo i volje i snage za viši i temeljitiji znanstveni rad, prilike i sredstva, da se pripravljaju i usposobljuju za universitetsku profesuru. Jednomu njih, profesoru na srednjem učilištu (Dragutinu Kösleru) dade dopust za cielu prošlu godinu, da nastavi svoje mathematičke studije; drugomu, isto tako profesoru na srednjem učilištu (Arminu Paviću), dade za prvo polješe prošle godine manje sati predavanja, a u drugom mu podieli podpun dopust, da nastavi nauke svoje s obzirom na učiteljstvo hrvatskoga jezika i literature. Kao što se je pako na toj strani radilo filozofskomu fakultetu u prilog, isto se je tako radilo na drugoj i za fakultet pravo- i državoslovni: jedan bo je mladjih domaćih doktora prava (Janko Čakanić) mogao uz podporu od 900 for. svoje nauke u kaznenom pravu dva semestra što u Berlinu, što u Beču nastavljati, a drugomu, isto tako doktoru prava, a po zvanju svojem prislušniku (Aleksandru Egersdorferu), udieljen je dopust, da nastavi svoje nauke na polju prava civilnoga, te se tim usposobi za docenturu sveučilištnu.

Pogledom na profesorske stolice, koje su se imale popuniti na mudroslovnom fakultetu, razpisa vis. vlada natječaj, naročito pako za mathematiku, fiziku i kemiju, zatim za zoologiju, botaniku i mineralogiju s geologijom. Dočim je pako ona tim putem potražila sveučilištu valjanih profesora, profesorski je sbor mudroslovnoga fakulteta sa svoje strane upotriebio u istu svrhu drugo sredstvo, koje je i našemu zakonu znano, a na sveučilištih se ponajviše kao pravilo u ovoj stvari rabi: radio je naime svojim putem i načinom, da pronadje odličnih sila, koje bi vriedile, da budu pozvane, da preuzmu učiteljstvo na našem sveučilištu. O tom pako radeć, nije se profesorski sbor ograničio na uzke medje naše domovine, koja ne samo po tom, što je mala, za sada jošte nemože uza svu darovitost sinova svojih nasmagati sila, koliko bi trebala, nego još više zato, što su se u njoj njeke znanosti do novijega vremena slabo obradjivale, a to upravo one, za koje smo sada vrstnih učitelja tražili. U takovih okolnostih ništa nije bilo naravnijega, a scienim niti mudrijega, nego što je profesorski sbor pogled svoj bacio i na vanjski sviet, naročito pako medju suplemenike naše, pouzdano očekujući, da će se tu i sada naći pomoći, kao što smo je na sreću našli pri samu osnutku sveučilišta našega.

Usljed natječaja po vis. vladi razpisanoga i usljed označenoga nastojanja profesorskoga sbora nadje se priličan broj kandidata za profesorske stolice, što su se imale popuniti.

Profesorski sbor, na koji je zatim po zakonu sva stvar bila navraćena, podnese vis. vladi preko senata akademičkoga svoje predloge za sve malo prije spomenute stolice, svoj glas davši samo za takove muževe, na kojih je strani nalazio sva jamstva uspješna naučnoga i znanstvenoga rada u učiteljskom zvanju.

Izmedju predloženih po profesorskom sboru kandidata imenova Njegovo c. i kr. apoštolsko Veličanstvo na predlog vis. vlade previšnjim svojim riešenjem od 26. rujna t. g. dra. Gjuru Pilara, pristava i predstojnika mineralogičkoga i geologičkoga odsjeka narodn. muzeja, urednim profesorom mineralogije i geologije, a dra. Vinka Dvořáka, asistenta i priv. docenta na sveučilištu u Zlatnom Pragu, urednim profesorom fizike. Jedan od predloženih za imenovanje kandidata dade izjavu, da kani i nadalje ostati na onom visokom učilištu, na kojem je dosele poslovao. Riešenje ostalih triju predloga željno izčekujemo, te se nadati možemo, da će skoro sliediti.

Profesorskomu se je sboru medjutim prilika dala, te je mogao još za nastajuću školsku godinu predložiti docenta za hrv. jezik i literaturu u osobi Armina Pavića, do sada profesora ovdašnje vel. gimnazije, te je i vis. vlada taj predlog sa svoje strane odobrila. Ista je vis. vlada razpisala dne 30. kolovoza t. g. natječaj za tri učiteljska mjesta za žive jezike, naročito za slovienska narečja, zatim za magjarski i njemački jezik, kojemu je natječaju rok iztekao koncem mjeseca rujna, te bi se tako i spomenuta učiteljska mjesta popuniti mogla još za nastajuću školsku godinu, ako je spomenutomu razpisu bilo povoljna uspjeha.

Uvažavajući potrebe fakulteta i uvjete njegova daljega razvitka i napredka molio je profesorski sbor predstavkom svojom vis. vladu, da se za filozofiju, za koju sada imamo samo jednu stolicu, još jedna stolica podigne, a za geografiju, koja još nije kod nas zastupana, da se stvori novo učiteljsko mjesto. Napokon je profesorski sbor dobio priliku, da se o tom izjavi, da smatra vele koristnim za naše sveučilište podignuće učiteljske stolice za poviest umjetnosti, osobito, ako se s tim spoji i arheologija umjetnička.

Osim staranja, na to smjerajućega, da se već postavljene stolice oskrbe valjanimi učitelji, a za nuždne nam ili koristne struke da se stvore nova učiteljska mjesta, druga je još stvar morala osobito zanimati sbor profesora fakulteta filozofskoga; valjalo mu je naime o tom raditi, da se dobavi što više sredstva, potrebitih za rad toga fakulteta, profesora njegovih i slušatelja, u koju je svrhu upravljao predstavke svoje na vis. vladu.

Toliko o radu i poslovanju profesora sveučilištnih, pojedince uzetih i u korporativnih skupovih njihovih. A sada da još dodam koju o mladjih sincih Majke naše, o slušateljih naših.

Tko je naš zivot pomno motrio, rado će priznati, da je samo otvorenje sveučilišta s njegovimi tolikimi profesori i predavanji mnogostrukimi i u našoj mladeži počelo većma buditi duh i smisao za pravi naučni rad, te da je u atmosferi, koja tu nauci sve prijaznijom postaje, i mladi Hrvat počeo osjećati onu plemenitu slast, koja se radja u duhu s rada umnoga i duševnoga.

Zato će se naći gradjana akademičkih, koji s pohlepom prihvaćaju svaku priliku i svako sredstvo, koje im se na sveučilištu pruža za unapredjenje obćenite njihove i strukovne naobrazbe, te usljed toga stalno napreduju prema cilju svomu.

Nu, ako se i kaže na toj strani pomnu motritelju, prijatelju mladeži, prijatelju prosvjete i narodnoga napredka, takovih pojava, koji mu dušu razblažuju neizrečenom slasti, ostaje ipak još mnogo toga, za što željeti mora u interesu prosvjete, u interesu razvitka nam narodnoga, da inako bude, da na bolje krene.

I sami cienjeni mladji sinci Almae Matris, vikli iz ustiju mojih samo istinitu i ozbiljnu slušati, našli bi se u čudu, da se ovaj put sâm sebi iznevjerim, da pune istine nereknem upravo ondje, gdje tako uzvišeno zvanje vršim, s njimi zajedno slaveći slavu godišnjicu sveučilišta našega, te izpitujući, što smo učinili, a što učiniti imamo. Zato ću još jednu reći, da odolim svomu srcu hrvatskomu.

Mladeži našoj, koja je toli vriedna i čestita, bistra i darovita, te za sve, čim se ljudski napredak označuje, toli uznesena, toj miloj mladeži našoj, ili da pravije reknem, njekim te njekim u redu njezinu jedno se još samo hoće do podpune savršenosti mladjenačke, a to je radinost, radinost uredjena, radinost uztrajna i nepretrgnuta.

Zato, u koliko želi mladić hrvatski, da luč prosvjete obasja sav narod njegov i za svjetlom i slobodom čeznuće suplemenike njegove; u koliko želi, da mu domovina bude napredna, sretna i cienjena, počmi svaki sâm sobom o tom nastojati, da se ti veliki ciljevi jednom u što savršenijoj mjeri postignu, te si duboko i vatrenim pismom u dušu i srce upiši veliku istinu, što-no ju izrekosmo u riečih, urezanih na spomenicu našu: „Doctrinae lumen gentium vigor!“ Prema tomu osvjedočenju budi i poslovanje naše!

Medjutim ja sam tvrdo uvjeren, da će i sadanji naraštaj svojski i od svega srca prigrliti sve prilike svoje naobrazbe, kao što je to Hrvat uviek činio, gdje je samo došao do prilike kakove, a ljubav će se knjige i nauke u njem tim veće buditi i razpaljivati, čim više bude pravoga i ozbiljnoga života na našem sveučilištu i u onih krugovih izvan njega, koji nauku i znanost goje.

U životu naših mladih akademičkih gradjana jednu imam jošte s osobitim zadovoljstvom spomenuti. To su udruženja njihova, i to takova udruženja, koja druževnost i prijateljestvo goje, ćud i srce oplemenjuju, na rad i čestitost pobudjuju.

Bogoslovci su naši od predaka svojih primili dva družtva: jedno glasbeno, umjeći i plemenitoj zabavi namienjeno, sa imenom „Vienca“, a drugo pod imenom „Sbora duhovne mladeži zagrebačke“, namienjeno radu na korist samih članova, zatim na korist mladeži i puka hrvatskoga. S velikim zadovoljstvom bilježim, da se za djelovanje jednoga i drugoga toga družtva znade daleko po svih krajevih naše domovine, toli po glasbenih dielcih njihovih, koli po liepih prevodih raznih zabavnih, te moralnu i religioznu ćut hranećih diela.

Pravoslovci naši imadu „Družtvo u podporu ubogih pravnika“, koje, kako je bilo osnovano god. 1872. na njegdašnjoj pravoslovnoj akademiji, tako je prešlo na fakultet pravo- i državoslovni. To je družtvo imalo prošle godine 102 člana utemeljitelja, kojih je svaki najmanje 50 for. platio, zatim 225 podupirućih članova, kojih svaki daje na godinu najmanje po 2 for., i napokon 67 pravih članova, što mogu biti samo slušatelji dotičnoga fakulteta. Glavnice je bilo koncem godine 8.561 for. 63 novč., sva pako družtvena imovina iznosila je 9079 for. 92 novč. U ime podpora je bilo razdieljeno tečajem ciele godine 687 for. 40 novč., na liečenje bolestnika potrošilo se je 85 for. 20 nvč., a za dva pristojna pogreba 70 for.

To družtvo stoji pod nadzorom rektora magnifika.

Početkom ljetnoga semestra prošle godine stupi u život još jedno akademičko družtvo, koje si je nadjenulo ime „Hrvatski dom“, te ima pravila od vis. vlade 13. travnja 1875. potvrdjena, ka kojim je kašnje dodan zaključak senata akademičkoga, po kojem se zahtieva, da skupštinam toga družtva i čitanjem prisustvuje rector magnificus, njegov zaštitnik, ili rektorov zamjenik.

To je družtvo zajedničko za slušatelje svih fakulteta, a osnovano je u tu svrhu, da „podupire nastojanje svojih članova oko duševne naobrazbe i unapredjuje im družtveni život.“ Imalo je pako 36 pravih članova i jednoga začastnoga, koji će se ponositi tim, što ga je ta čast zapala glasom onih, kojim posvećuje skromne sile svoje i koji u tom nazrieva čast izkazanu i svojim drugovom, radnikom na istom polju. Buduć da je družtvo kasno bilo osnovano, slabi su bili znaci njegova života; ipak su bila držana u njem tri predavanja.

Tomu akademičkomu družtvu prinosim ja što toplije želje svoje. Bože daj, da ono ujedini sve gradjane akademičke svezom prijazni i ljubavi kolegijalne; ta liep je i prostran hrvatski dom, da se svi u njem bratski smjestiti možemo, jedne i onako krvi i jedne majke sinci budući, pa ma se rodjena braća nazivala sa dva različita imena. Bože daj, da to družtvo pouči naše mladiće načinom im nezazornim, rieči i primjerom svojih članova, kako je udesiti i urediti život onomu, tko se ponosi imenom rodoljuba, rodoljuba napredna. Neka im pokaže što više uzor-mladića, koji čas skoče, da se prema ćudi i naravi svojoj provesele i razigraju; čas se late knjige-zabavnice; čas pero u ruke uzimaju, da prokušaju mladjahne sile svoje, uzor-dievu opievajući ili pišući što bi njim ili komu drugomu moglo biti za zabavu ili od koristi; a čas opet čitaju ili ozbiljno sbore ob onom, što biva u svietu i što se ponajprvo u njihovoj domovini snuje, pripravlja i radi za njezin boljak i napredak, sve pako to tako čine i udešavaju, da im nikad neuzmanjka ni vremena, ni sile za ono, što su si odabrali kao zadaću života svoga. Takav „Hrvatski dom“ dobro nam došô!

Izcrpivši predmete, koji su mi se nudjali, idem da na konac privedem govor svoj. Blagi će mi slušatelj oprostiti, što sam u tolikoj mjeri upotriebio uztrpljivost njegovu: jer kako da nemoz-

gamo i negovorimo, kako da se medju se nesvjetujemo, hrabrimo i bodrimo, gdje smo se ovako mali dali na toliki posao, koji se i medju velikimi narodi težko izvadja.

Moj govor i razlaganje moje biti će po mojem sudu kod štovanoga slušatelja taj utisak ostavilo: da o sveučilištu i prvoj godini njegova života govoreći pred sobom imamo veliki učevni zavod, koji se nalazi istom u prvih svojih početcih, nu u kojem podjedno ima klica i zametaka za razvoj bujnijega života, kojim se medjutim hoće i blaga sunašca i svježa zraka i zdrave hrane, da neokržljave i snagu nepogube.

Kako je pako sveučilište, koje pravu znanost goji, karaktere stvara i domovini sposobne zvaničnike daje, za naš narod i suplemenike njegove važno i nada sve nuždno i potrobito, uzdajmo se, da mu neće uzmanjkati nijednoga od uvieta, koji su potrebiti za dalji njegov razvoj. Mi, koji sveučilište sačinjavamo, dužnosti zvanja svoga u što podpunijoj mjeri vršeći, očekujmo pouzdano, da će nas simpatije naroda našega u radu našem pobudjivati i hrabriti, da će nam prosvietljena i patriotična vlada Njegova Veličanstva cara i kralja našega i svjestno i rodoljubivo zastupstvo naroda prema silam narodnim sve one pomoći i sva ona sredstva pružati, bez kojih nemože biti sveučilište, bez kojih ono nemože postati prava Universitas litterarum, glavno svetište svega čovječjega znanja i umienja.

Ostaje mi jošte častna dužnost, da Vam, cienjeni drugovi moji, koji ste me uzvisili na rektorsku stolicu, za to povjerenje i odlikovanje što topliju hvalu kažem. Ponapose hvalim jošte onim izmedju Vas, s kojimi sam imao čast u visokom našem senatu kao s članovi njegovimi raditi i poslovati. Svim će Vam, a najpače članovom senata, nasljednici naši s počitanjem imena spominjati za onu izvanrednu požrtvovnost Vašu, kojom ste pomagali stvarati hrvatsko sveučilište. Ja Vam pako što usrdnije hvalim za svu prijazan Vašu i za Vašu spremnost, kojom ste mi u pomoć priticali, da što častnije obastanem na svojem dičnom, ali vele težkom mjestu.

I Vi gospodo od kancelarije sveučilištne primite zahvalno priznanje sveučilišta za Vašu veliku trudoljubivost, kojoj se je davala prve godine našega života obilna hrana.

Tim do kraja dospievši, zadnji mi je jošte svečani čin moga rektorskoga zvanja obaviti: proglasiti mi je naime u ovoj velikoj

skupštini sveučilištnoj, da je za nastajuću školsku godinu rektorom magnifikom našega sveučilišta izabran visoko učeni gospodin dr. Stjepan Spevec, uredni profesor rimskoga prava.

Zato molim gospodina aktuara, da izvoli pročitati na taj izbor odnoseće se spise.

Pročitavši aktuar dotične spise, nastavi govornik:

Visoko cienjeni gospodine!
Rector Magnifice!

Na temelju onoga, što je upravo pročitano, pozivam Vas, da zauzmete stolicu rektorsku, na koju Vas je uzdiglo povjerenje drugova Vaših, profesora ovoga sveučilišta.

Tu Vam stolicu ustupljujući prinosim Vam srdačnu čestitku za veliko odlikovanje, koje Vam je u dio palo; u koliko pako s toga povoda Vam čestitam, čestitam i sveučilištu našemu.

Vaša odlična ljubav znanosti i rada prosvjetnoga, Vaše izvanredno oduševljenje za zvanje učiteljsko, Vaša temeljitost i pronicavost u stvarih nastavnih, Vaše čisto i vatreno rodoljublje, to su nam tvrda jamstva, da ćete Vi svu svoju silu u to uložiti, da zvanju svomu što savršenijim načinom zadovoljite, te da ćete svoj ponos u tom tražiti, da naše mladjahno sveučilište uza pomoć drugova svojih, koje Vam nikada uzmanjkati neće, u njegovu razvitku za rektorstva svoga korak napried pokrenete.

Dao Višnji, da Vam rad tako bude napredan, za prosvjetu i obrazovanost našega miloga naroda uharan!

Ja zaključujem s tom željom i s uzklikom: Živjela i napredna bila naša Alma Mater!

II.

POZDRAVNI GOVOR

D[ra] ALEKSANDRA PL. BRESZTYENSZKY-A,

DEKANA PRAVO- I DRŽAVOSLOVNOGA FAKULTETA, KR. JAVNOGA REDOVITOGA PROFESORA GRADJANSKOGA PARBENOGA I IZVANPARBENOGA POSTUPNIKA I UGARSKO-HRVATSKOGA GRADJANSKOGA PRAVA, ČLANA KR. POVJERENSTVA ZA DRŽAVNE IZPITE RAZDJELA PRAVNO-POVJESTNOGA, SUDSTVENOGA I POLITIČKOGA, ZAPRISEŽENOGA TUMAČA MAGJARSKOGA JEZIKA KOD KR. SUDBENOGA STOLA ZAGREBAČKOGA.

Velemožni gospodine Rektore!

Visoko štovana gospodo!

Prastari i liepi je običaj, proslaviti prigode, u kojih se ukazuje koja viša ideja.

Postoji on i kod pojedinca i kod zajednica, počam od uzkoga obiteljskoga kruga rek bi do cieloga prosvjetljenoga čovječanstva.

I sveučilišta, te najsavršenije i najviše zajednice naučajućih i učećih se, običavaju od davna slaviti osobito instalaciju rektora magnifika.

Tom prigodom izvjestjivaju ona javnost o svom radu, slave svoju autonomiju i svoga novoga vrhovnoga dostojanstvenika. I naše zakonodavstvo odredi na predlog akademičkoga senata zakonom od 26. kolovoza t. g. o izboru rektora, da se vrši taj liepi universitetski običaj i na hrvatskom sveučilištu, proslavljenom previšnjim imenom premilostivoga nam kralja.

I evo nas ovdje u tih svetih prostorijah, da instaliramo našega ovogodišnjega rektora magnifika.

Po universitetskom običaju izviesti nas najprije odstupajući rektor magnifik o životu, djelovanju i napredku našega mladoga sveučilišta za 1. godine njegovog obstánka; uvjeren sam, da će to točno izvjestje živo zanimati hrvatski narod, koj je, oduševljen neumrlim onim govorom velikoga umnika Dra. Pavla Muhića, izuštenim u našem saboru god. 1861. i potaknut velikodušnim darom plemenitoga mecena Dra. Josipa Jurja Strossmayera, položenim god. 1866., tolikimi žrtvami stvorio sveučilište. Izviestiv nas tako odstupljujući rektor magnifik, pozove svoga nasljednika na onu uzvišenu stolicu, skoje je on prošle školske godine ravnao našim sveučilištem neumornom revnostju, najvećim požrtvovanjem i najplemenitijim oduševljenjem.

Po sveučilištnom običaju zapala je mene čast, da pozdravim kao dekan fakulteta, koji broji Vašu Velemožnost odličnim svojim

članom, na ime cieloga sveučilišta Vas, Velemožni Gospodine, kadno zasjedoste uzvišenu rektorsku stolicu.

Odazivam se osobitom radostju toj zadaći, radujuć se toli ideji koli i osobi našega današnjega slavlja.

Rekoh, da sveučilišta slave instalacijom rektora svoju autonomiju.

Kadno su utemeljena prva sveučilišta, da razsviete na daleko poput svetionika, put k-napredku i usavršenju čovječanstva, podielivaše istim crkva i država velikih pravah i povlasticah, gradiše jih mal ne souverenimi, dozvoljivajuć, da si sama stvaraju statuta, dajuć jim vlastito sudstvo, redarstvo i upravu, ovlastjivajuć jih, da si biraju sama sve i najviše dostojanstvenike i poglavare i da popunjivaju profesorske katedre.

Ta velika sloboda sveučilišta bijaše sasma opravdana u doba, kad je trebalo rek bi umjetno čuvati klicu i slabahnu biljku napredka od stostrukih pogibelji, u doba, kad-no si je jedina crkva sviestna bila kulturne svoje misije, kad-no se jošte nije popela državna ideja do prave visine, u doba, kad-no državne vlasti niti nepoznavahu humanitarnih interesa.

Nu čim su se okolnosti u tom obziru pokrenule na bolje, postajaše prijašnja mal ne neograničena sloboda sveučilištâ nepotrebnom.

Moderna država stavlja si danas sama ciljem zaštitu i unapredjenje svih opravdanih pravnih i humanitarnih interesa, ona s toga više nepoznaje u sebi souverenih elemenata, ona stvara sama za sve jednake zakone, i sudi sama svim u njoj živućim subjektom. Moderna država neprieti više napredku i znanostim, već jih usuprot uzima pod svoje moćno okrilje.

A medju to razvila se je i prosvjeta iz one slabe klice i biljke do jakoga, neoborivoga stabla, kojemu netreba više prijašnje vanredne zaštite, već koje je samo postalo najačim izvorom i najčvršćim štitom prave uredjene slobode, „Doctrinae lumen gentium vigor.“

Pokret taj bijaše od velikoga upliva i na položaj sveučilištâ.

Moderna država, sviestna si svoje kulturne misije, i poznavajuć narav i potrebe znanstvenoga napredka, ostavi i zajamči sveučilištem ona prava, koja ista kao najviši znanstveni zavodi trebaju, a kojimi se neokrnjuje ideja državne souverenosti, jednakosti prava i vrhovnoga nadzora države.

Sveučilišta uživaju danas, osobito u srednjoj Europi, slobodu naučanja i učenja, sveučilištni profesori imadu prvu i mjerodavnu rieč kod popunjivanja učiteljskih stolica, njim pripada i pravo birati sveučilištne dostojanstvenike i poglavare. U tom sastoji današnja autonomija sveučilištâ.

Takovu podieli naše zakonodavstvo zakonom od 5. siečnja 1874. i od 26. kolovoza 1875. i našemu sveučilištu.

Scienim i osvjedočen sam i obzirom na karakter hrvatskoga naroda, da će našemu sveučilištu prijati autonomija, da ju neće nikada zlo rabiti.

Jedva je ikoj narod svoju autonomiju toli visoko cienio, ko-što hrvatski.

Usljed najljućih borba sa Turci, koji jur podjarmiše Bosnu, Srbiju i Bugarsku, branili su hrvatski stališi i redovi svoju autonomiju na domaćih i zajedničkih saborih, te nedozvoliše nikada, da bude „Regnum Croatiae“ samo historički pojam.

I danas ponosi se, brojem istina maleni, al umom i srcem, voljom i poštenjem veliki hrvatski narod, jedini izmedju svih slavenskih prostrane austro-ugarske monarkije, državno-pravnom individualnošću, a to, što si je naš narod znao uzčuvati svoju autonomiju, dokazuje, da ju nije nikada zlo rabio, u čem će ga sliediti i hrvatsko sveučilište.

Spram vanjskomu svietu ukazuje se sveučilištna autonomija najviše u velikom dostojanstvu rektora magnifika.

Sveučilištni rektori stekoše u srednjem vieku odlikovanja, koja bijahu onda atributi najviših crkvenih i državnih dostojanstvenika. Njihov je naslov „Magnificentia“, njim pripada pravo nositi grimizni plašt, zlatni ovratni lanac sa kolajnom, pred njimi se nosi veliki srebrni pedum.

Svi ti znakovi postoje jošte i danas mal ne na svih sveučilištih, te se upotrebljivaju kod svečanih zgoda.

A i rektori bijahu si sviestni svoga visokoga dostojanstva, te ne jedanput zahtjevahu prednost u rangu pred biskupi; parižki rektori pače i pred samimi stožernici.

Nije s toga čudo, što vidimo medju rektori i vladarâ i članovâ vladajućih kuća, koji se zovu za razliku od ostalih „rectores magnificentissimi.“

Sveučilištne rektore nalazimo napokon u crkvenih i državnih saborih.

Naravno je, da se je tolika čast uviek smatrala nagradom osobitih vrlina i velikih zasluga.

Tu odlučnu čast podjelismo mi sveučilištni profesori za ovu godinu Vašoj Velemožnosti, osvjedočeni, da ste Vi, Velemožni Gospodine, Vašimi vrlinami i zaslugami prvi izmedju nas zvani, biti nasljednikom velomožnoga Matije Mesića.

Jur kao slušatelj na postojaloj pravoslovnoj akademiji pobudili ste, Velemožni Gospodine Rektore, bistrim svojim umom i neumornom marljivostju pozornost mjerodavnih krugova, koji se brinuše za to, da se pribave pravoslovnoj akademiji i odgoje za sveučilište vrstne profesorske sile.

Nastojanjem Dra. Muhića i profesora Mesića poslaše Vas tadanje naše vrhovne oblasti na bečko sveučilište, da se tamo pripravite za profesora prava.

Postignuv na rečenom sveučilištu lovor vienac prava, budete imenovani najprije pristavom i zatim namjestnim, naskoro izvanrednim i napokon redovitim profesorom rimskoga prava na pravoslovnoj akademiji.

Djelovanje, koje na tom polju razviste, pokaza naskoro, kako bijahu opravdana očekivanja, koja u Vas staviše.

Sliedeći Vi, Velemožni Gospodine, velikoga Savignya, uložili ste sve Vaše krasne duševne sile ponajprije u to, da probudite živom rieči, znanstvenim, jasnim i dohvatljivim predavanjem u Vaših slušateljih interes i ljubav pram rimskomu pravu.

A to Vaše nastojanje pošlo Vam je, Velemožni Gospodine, podpuno za rukom.

U tom je uprav najveća Vaša zasluga, što ste dali učenju rimskoga prava u našoj domovini sasma novi, velekoristni smjer, što ste rek bi uprav pokrenuli to učenje.

Vašoj Velemožnosti pripada velika zasluga, što naš mladji pravnički naraštaj upozna u rimskom pravu najbogatije i neizcrpivo vrelo za pravnika; Vi osvjedočiste svoje slušatelje, kako je rimsko pravo samo u sebi savršeno, kako je neobhodno potrebno svakomu, koj hoće biti u istinu pravnikom, koj hoće temeljito razumjeti historički razvoj pravnih institucija i najveći dio danas valjajućega prava, kako je rimsko pravo pravniku najširji i najčvršći temelj.

Čim bude više Vaših slušatelja stupalo na javno polje, koje se pravnikom toli širom otvara, tim će se i više praktično uka-

zivati koristonosni plodovi znanstvenoga rada Vaše Velemožnosti, prvoga našega romaniste.

Nu Vaše djelovanje nebijaše samo jednostrano; pratili ste, Velemožni Gospodine, pomno i cieli razvoj i napredak svih pravo- i državoslovnih disciplina, te njekoje od njih i predavali.

Stojeći Vi tako na niveau-u juridičke znanosti, imenova Vas visoka Vlada članom svih povjerenstva za teoretičke državne izpite, a kad-no stupi naš velezaslužni, prevriedni starina Dr. Matija Smodek, odlikom po Nj. Veličanstvu i počašćen po visokom saboru za svoj dugotrajni, tegotni, nesebični, patriotički rad, — u stanje mira, bude imenovana Vaša Velemožnost predsjednikom pravno-historičkoga državno-izpitnoga povjerenstva.

Kao svestrano temeljito naobraženi pravnik i pošten hrvatski domoljub budete kod posljednjih saborskih izbora izabrani jednoglasno u varaždinsko-topličkom kotaru za narodnoga zastupnika.

Kad-no se je početkom prošle godine počelo ozbiljno raditi oko oživotvorenja sveučilišta, odlikova svietli ban i Vašu Velemožnost pozivom u enquetno povjerenstvo, sazvano u rečenu svrhu.

Naskoro zatim čitasmo radostno Vaše ime na čelu novo imenovanih sveučilištnih profesora prava, te drugovi Vaši izaberu Vas, Velemožni Gospodine, svojim prvakom, prvim dekanom pravo- i državoslovnoga fakulteta.

Nastavljajuć na sveučilištu svoj koristni rad kao romanista, ravnaste mudro i blago našim fakultetom, braniste i promicaste njegove i interese njegovih naučajućih i učećih se članova.

Velemožni Gospodine Rektore! u Vaše ruke stavismo mi, Vaši drugovi, vrhovnu sveučilištnu čast i vlast, osvjedočeni, da ćete svom požrtvovnostju nastojati unapredjivati interese našega sveučilišta.

Mnogo mu jošte manjka do usavršenja istoga; težeći mi željno za ovim, moramo se ipak obazirati na sve postojeće okolnosti, jer se isto nedade nikako postići skokom, već jedino normalnim razvojem.

Radeći Vaša Velemožnost oko pospješenja normalnoga napredka našega sveučilišta, naći će radostan odziv i podporu i kod sabora i kod vlade svietloga bana Ivana Mažuranića, kojega je ime nerazdruživo od oživotvorenja i dosadanjega razvitka sveučilišta.

Znajući mi, članovi sveučilišta, koliko napredak istoga i od nas zavisi, vršiti ćemo mi profesori poput Vaše Velemožnosti i

nadalje najsvetiju moralnu i pravnu našu dužnost; uložiti ćemo prije svega sve sile u naša predavanja, želeći, da budu ova živo i zdravo vrelo nauke našim slušateljem, na kojih neposrednu korist moramo obratiti sve naše znanje i umjenje.

Učeći se dio sveučilišta, naši slušatelji, oduševljeni ljubavju pram domovini i znajući, da joj mogu koristiti samo znanjem, u kojem je ona, braneć kršćansku kulturu, za drugimi narodi zaostala, unapredjivati će patriotičkim zanosom razvoj sveučilišta, vršeć točno akademičke gradjanske dužnosti, koje su dragovoljni u želji za znanostju preuzeti.

Jest, svi mi članovi hrvatske almae matris, visoko cieneći našega rektora magnifika, Dra. Stjepana Spevca, podupirati ćemo svimi silami njegovo plemenito nastojanje oko napredka i slave sveučilišta.

Primite blagohotno Velemonži Gospodine rektore, to naše svečano obećanje, i dozvolite da svečanom ovom prigodom sakupljeni članovi hrvatskoga sveučilišta pozdrave Vašu Velemožnost iskrenim hrvatskim

Živio!

III.

GOVOR

NASTUPAJUĆEGA REKTORA

DRA. STJEPANA SPEVCA,

KR. JAVNOGA REDOVITOGA PROFESORA RIMSKOGA PRAVA, PREDSJEDNIKA KR. POVJERENSTVA ZA DRŽAVNI IZPIT RAZDJELA PRAVNO-POVJESTNOGA, ČLANA KR. POVJERENSTVA ZA DRŽAVNE IZPITE RAZDJELA SUDSTVENOGA I POLITIČKOGA.

ODNOŠAJ SVEUČILIŠTA PRAMA DRŽAVNOJ VLASTI.

Slavna sveučilištna skupštino!

Visokoštovana gospodo!

Kod naroda imajućih sveučilišta, zrcali se duševni život njihov i prosvjetno stanje osobito u sveučilištih. — Na ovih bo sastaju se muževi, koji se izključivo znanošću bave ili kojim je glavno barem zanimanje znanstveni rad. — Na sveučilištu sakuplja se mladež izučivši učene škole ili gimnazije, stranom da nastavi na višem stepenu nauke, koje je već učila na gimnaziji, da dotjera obćenito naobraženje do što veće podpunosti; stranom pako, da uči strukovne znanosti (nauke), koje vode u viša zvanja crkve i države, da se pripravi, da uzmogne što bolje služiti narodu svome. — Na sveučilištih usredotočuje (koncentrira) se dakle osobito duševna radnja naroda, s toga se na sveučilištu najbolje vidi stanje duševnoga napredka, da li narod napreduje ili nazaduje. — Sveučilišta su i u mnogom drugom obziru važna za razsudjivanje naroda i njegovih odnošaja, tako se vidi iz bogatih sbirka učevnih i razabire se ne samo, da narod materijalno dobro stoji, već da se i u duševnom obziru nalazi na onom stepenu razvoja, gdje rado žrtvuje materijalna dobra, da steče duševnih, i da više štuje ozbiljnu znanost nego li puku zabavu. U shodno uredjenoj nauci vidi se, da se narod nalazi u duševnom ravnovesju, da mu duševnoga života nestežu niti neumjestni propisi redarstveni, niti obziri vjerski, niti mu muti mir bezobzirna radikalnost. —

Ako li je pako sveučilište u tako tiesnom savezu sa čuvstvovanjem naroda, ako je ono odsjev njegove vrline i njegovih krepostih, može se lahko razumjeti živi interes, koji pokazuju za svoja sveučilišta narodi jedri i samosvjestni, kojim prate djelovanje njihovo podupirajući znanstveno nastojanje, a odsudjujuć nemar i nehajstvo. —

Uzhićenje, kojim naš narod prije godinu dana pozdravi otvorenje našega sveučilišta, kao što i mnogobrojna ova današnja skupština pobudjuje u meni najbolje nade u duševni napredak naroda našega i u prosvjetnu mu budućnost. —

Što je sveučilište naše u prvoj godini svoga života učinilo, kakove je uspjehe polučilo, to izvoliste malo prije čuti iz usta visokoštovanoga moga predšastnika g. prof. M. Mesića, koji evo današnjim danom javno odstupa sa stolice rektorske. — Neka mi bude dopušteno, da mu u tom svečanom času na ime ukupnoga sveučilišta izreknem najusrdniju hvalu, što je vanrednom vještinom, savjestnošću i požrtvovanjem, neštedeć niti svoga slabašnoga zdravlja, ravnao mladjahnim našim zavodom, te si je ljubeznim postupanjem znao steći i sačuvati štovanje i ljubav svekolike akademičke mladeži i svojih drugova, koji u njem štuju uzor savjestna profesora, zaslužna književnika i iskrena rodoljuba.

Uspješno djelovanje sveučilišta odvisi od mnogovrstnih uvjeta. — Jedan od najvažnijih jest poznavati dobro biće i narav njegovu. Samo bo onda biti će moguće u ustrojstvu njegovu učiniti ono, što naravi njegovoj najbolje odgovara, samo onda nemože dvojbenim postati, što mu je zadaćom, što li svrhom, samo onda mogu se sigurna i najbolja sredstva birati, da se zadaći odgovori i da se svrha postigne. Imajući to pred očima, scienio sam, da neće biti sasvim suvišno i neumjestno, ako u kratko koju prosborim ob ustroju sveučilišta, njihovoj naravi, zadaći i ob odnošaju prama državnoj vlasti. —

Na sveučilištih njeguju se već gotovo osam viekova najvažnije znanosti ljudske, nu jedna od tih znanostih stoji u osobito tjesnom savezu s poviešću sveučilišta, a to je znanost rimskoga prava. — Nauka bo rimskoga prava bijaše ne samo pravim uzrokom, što se je stvorilo prvo sveučilište, već ona spaja sveučilištni život neposredno sa klasičnim viekom Rimljanah; ona je neprekinuta povorka (niz), u kojoj se reda rad duha čovječjega od preko dvie hiljade godina. — Doista jedan od najveličanstvenijih pojava u prosvjetnoj poviesti čovječanstva.

Rimsko pravo, postignuv u spisih klasičnih pravnika vrhunac razvoja, nije izgubilo kreposti zakonske, kada na ruševinah zapadnoga rimskoga carstva germanska plemena podigoše germanske države. — Dapače u istih tih germanskih državah

bude mu priznana zakonska moć, te doživi više kodifikacija, medju kojimi postiže osobito „lex romana Visigothorum“ ili „breviarium alaricianum“ veliki i trajni upliv na uporavu prava u sudovih. Glavna kodifikacija rimskoga prava izvedena je ipak u iztočnom rimskom carstvu, i to carem Justinijanom u ono vrieme, kada bijaše Italija skupa s Rimom u rukuh iztočnih Gota. — Justinijan nepriznavajući vlasti gotske i držeći sebe zakonitim gospodarom Italije, potvrdjuje uz pravnu školu carigradsku i beritsku takodjer i rimsku, premda ova nebijaše u ono vrieme i faktično u vlasti njegovoj, te naredjuje, da su samo one škole vlastne javna predavanja o pravu držati. —

Osvajajuć kašnje po svojih vojvodah Italiju, uvadjaše zakonike svoje u dielovih otetih neprijatelju, a svladavši Gote sasvim, uredi pravno stanje Italije definitivno pragmatičkom sankcijom „Pro petitione Vigilii“ i potvrdi naročito rimsku pravnu školu. — Takovim načinom uvede Justinijan zakonike svoje na zapadu i u sudbenu porabu i u školu. —

Ob udesu rimskoga prava od ovoga vremena pak sve do 12. vieka pisalo se je vrlo mnogo, te postojahu, a postoje stranom još i sada razna mnienja. Sve do našega vieka držalo se je obćenito, da je rimsko pravo izgubilo skoro iza pada zapadnoga carstva zakonsku moć i da se usljed toga počelo zanemarivati u školi, te bude napokon sasvim zanemareno i zaboravljeno. Zaboravljeno tako čamilo je u tami sve do početka 12. vieka, gdje bude pukim slučajem na svjetlo izneseno, ter za kratko vrieme postigne izvanredno veliku važnost. Ovo mnienje oprovrgao je Savigny [1]) na toliko, što je dokazao vrlo obširnim iztraživanjem, da je rimsko pravo od početka srednjega vieka pak sve do glosatora neprekinuto u porabi bilo kod sudova, da se je kroz cielo to vrieme učilo u običnih školah kao dio retorike, te da su i djela o njem u ono vrieme pisana. Nu da upravo ta poraba pokazuje, u koli lošem stanju nalazila se je nauka rimskoga prava. — I znanstvena djela o tom pravu, izprave sastavljene o pravnih poslovih, i osude izrečene na temelju rimskoga prava pokazuju najveću neznanstvenost. — To stavlja on u savez sa tadanjim duhom vremena, sa okolnostmi

[1]) Geschichte des röm. Reiches im Mittelalter. 2. izdanje u Heidelbergu 1834.

za znanosti vrlo nepovoljnimi i dolazi do prilično izvjestno izražena rezultata, da se je rimsko pravo prestalo učiti kao takovo, da su prestale pravne škole, koje su u starom vieku postojale, te da se je pravo učilo samo kao dio retorike na raznih školah, a učili su ga obični učitelji slobodnih umjetnosti[1]), (magistri artium liberalium). Novija iztraživanja pokazuju, da je literarna radnja iz onoga vremena o rimskom pravu odviše malo uvažavana, da nije pravo ocjenjena i da imade mnogo veću znanstvenu vriednost, nego se to dosele mislilo. Neke od tih radnja, kao što je Brachylogus, znanstvenije su, nego mnoge radnje glosatora, te se iz njih vidi, da je pisac sustavno i svestrano bio upućen u rimsko pravo. Uzme li se, da je sbilja sve do 12. vieka podpuna neznanstvenost vladala glede rimskoga prava, jedva će se moći razumjeti, kako je moguće bilo, da je u 12. vieku znanost toga prava za vrlo kratko vrieme tako visoko poletila. — Poznato bo je, da prielazi u duševnom napredku nisu tako brzi, da bi iza najvećega duševnoga mrtvila na jedanput nastala najživahnija znanstvena radnja ili obratno, već se iz jedne skrajnosti u drugu prelazi polagano. Imajući to jedno i drugo pred očima, može se bez velike smjelosti uztvrditi, da se je polet pravne znanosti pripravljao dugo, da se je rimsko pravo učilo ne samo kao dio retorike, već kao takovo samostalno i to u školi, koja bijaše i pravnom školom. Izvjestno se nezna, koja je to škola bila, koja je posredovala izmedju stare i moderne pravne znanosti, nu vrlo velikom vjerojatnosti može se uztvrditi, da je to bila ona rimska škola, koja bijaše već za vrieme poganskih careva glasovita i koju je Justinijan oko polovice 6. vieka kao pravnu školu naročito potvrdio.[2]) — Dapače vrlo je vjerojatno, da se je oko rimskoga prava nastojalo još i u srednjem vieku bar u glavnih crtah po nastavnom redu Justinijanovom, koji on ustanovi u glasovitoj konstituciji „omnem reipublicae“ i medju ostalimi na rimskoj školi uvede, da se po njem rimsko pravo predaje. — To čine osobito vjerojatnim rukopisi rimskoga prava, koji dodjoše u ruke glosatorom, i koji u manjkavosti svojoj odgovaraju dosta točno obveznim

---

[1]) Savigny I. str. 459 i slied. i III. str. 83 i slied.

[2]) Fitting: Zur Geschichte der Rechtswissenschaft am Anfange des Mittelalters. Halle 1875.

predmetom t. j. onim knjigam rimskoga prava, o kojih se po redu gori spomenutom morahu držati javna predavanja. [1]) — Ta okolnost podupire znamenito prije spomenuto mnienje, da je naime rimska škola bila glavnom posrednicom medju starovječnom i modernom pravnom znanosti. Sa podpunom sigurnosti možemo na temelju spomenutih iztraživanja uztvrditi, da se je rimsko pravo bez prekinuća učilo i obradjivalo od rimskih vremena pak sve do svršetka jedanaestoga vieka, gdje nalazimo prve tragove učilištem, koja su kašnje obćenito univerziteti prozvana.

Na razmaku jedanaestoga i dvanaestoga vieka nadje se u Bologni muž, o kojem se obćenito priča, da bijaše učitelj slobodnih umjetnosti — magister artium liberalium (na pravnih izpravah zove se Causidicus, Judex [2]), nu koji je počeo predavati rimsko pravo s tolikim uspjehom, da se za kratko vrieme oko njega iz bliza i daleka sakupi velik broj muževa i mladića težećih za naobrazbom i želećih naučiti pravoslovje. —

Od djaka podignu se za kratko vrieme najbolji na učiteljske stolice, te nastavljajući rad svoga učitelja podigoše školu na takav glas, da su muževi odličnih zvanja, plemenitoga roda i najimućniji iz svih strana Evrope, nemareći za potežkoće i pogibelji daleka putovanja, onamo hrlili, da slušaju predavanja o rimskom pravu. U vrieme ono razpadale su se države u manje organizme, u koje se redahu slobodni ljudi po poriekl̈u, zvanju, zanatu, zanimanju (striliši, redovi, cehovi, sborovi) te su u tih užih krugovih uživali posebna prava. — Polag tadanjega pravnoga stanja i nemoći državne vlasti, bili su sigurni, da jim se prava neće vriedjati, ili ako se povriede, da će dobiti zadovoljštinu samo oni, koji su i sami bdili nad svojim pravom i koji su sigurno mogli računati na pomoć svojih drugova. Bijaše dakle naravno i prema duhu vremena, da su i učitelji i djaci sabravši se iz raznih krajeva Evrope u Bologni, stupili u zajednicu, da se medjusobno podupiru i štite, da se osiguraju u tudjinstvu proti vriedjanju svojih prava. Zajednica ta prozva se u čistom rimskom smislu „universitas“ (scilicet personarum), kako se u

---

[1]) Scheurl: Zur Geschichte der Pandekten-Ueberlieferung. Zeitschrift für Rechtsgeschichte. 12. B. 1. Heft.

[2]) Ficker: Forschungen zur Reichs- und Rechtsgeschichte Italiens III. str. 133. i 156.

obće naznačivaše kod Rimljana skup više ljudi, sačinjavajućih kakovu zajednicu. — Universitas znači dakle samo to, da učitelji i djaci, sastavši se u Bologni u naučne svrhe, sačinjaju korporaciju, kao što slične korporacije čine sborovi raznih zanatlija, t. j. da glede nekih životnih odnošaja sačinjaju jedinstvo. Universitas dakle neoznačuje niti škole niti nauke. — Zajednica ova nastala slobodnim i svojevoljnim ujedinjenjem učitelja i djaka, imala je u početku samo obćenita prava, koja su priznana u obće slobodnim družbam.

Nu za kratko se je vrieme pokazalo, da ova zajednica sve više i više raste, da dobiva sve veću važnost ne samo za materijalno blagostanje svoga prebivališta, već i za važna pitanja, koja su tada svietom potresala; za pitanja najviše crkvene i državne vlasti.

Posljedica toga bijaše, da je ta zajednica doskora dobila od crkvene i državne vlasti tako važnih povlasti, da je medju sredovječnimi korporacijami doskora najodličnije mjesto zauzela.

Državna i crkvena vlast takmile su se u podieljivanju povlasti, stranom iz štovanja prama znanostim, stranom pako hoteći si znanost učiniti prijaznom i uslužnom. — Dapače po primjeru samorodnih univerziteta počele su neposredno utemeljivati sveučilišta darivajuć ih često skoro suverenom samostalnosti.

Uprava autonomnih tih korporacija uredjena je vrlo slično, ali nije posvuda povjerena osobam iste kategorije. —

Ima sveučilišta, gdje uprava pripada izključivo djakom (universitas scholarium), a učitelji sasvim su odvisni od djaka: djaci ih biraju, djaci ih i plaćaju. — Drugdje opet upravljaju i zapoviedaju izključivo učitelji (universitas magistrorum), a djaci nisu ni članovi korporacije. Ili imadu napokon upliv na upravu i učitelji i djaci (universitatis magistrorum et scholarium).

U tom obziru postoji velika razlika medju visokimi školami bolonjskom i parižkom, a kašnje medju talijanskimi i francezkimi s jedne, i sveučilišti ostale Evrope s druge strane. — U gradovih talijanskih vladaju djaci, dočim u Parizu sačinjaju univerzitet samo profesori. Opreka ta neće nam se tako čudnovatom činiti, ako pomislimo, da su u Bologni djaci bili odrasli, ugledni, imućni muževi, dočim su u Parizu učili pravilno mladići još nesamostalni, koji su se u manastirih i inih zavodih naučili strogoj podredjenosti. — Gotovo sva sveučilišta srednje

Evrope osnovana i uredjena su po parižkom, s toga imadu na svih takovih sveučilištih upravu u rukuh učitelji, premda ne uviek i ne svigdje tako izključivo, kao što u Parizu.

Učilište samo zvaše se jednostavno „schola“, kao što se već kod Rimljana zvahu učilišta, gdje su se učile slobodne umjetnosti, a i pravo. — Učilište ne zvaše se nikada universitas, dapače na jednom te istom sveučilištu bijahu dva ili više universiteta. — Tako postojahu u Bologni dugo vremena dva univerziteta pravnika i artista: „Universitas juristarum“ i „universitas artistarum.“ Na prvu, mnogo ugledniju, spadahu slušatelji prava rimskoga i kanoničkoga, a na drugu filozofi, medicineri i donekle bogoslovci. —

U trinaestom vieku označuju se visoke škole obćenito kao studium, te se kao osobito odlikovanje dodaje pridjevak „generale“. — I ovaj izraz kao i rieč universitas protezao se je često na ukupnost svih znanosti, nu sasvim krivo; jer se u srednjem vieku nisu znanosti u ukupnosti svojoj shvaćale. Ta poznato je, da su se na prvih univerzitetih dugo vremena samo pojedine znanosti učile, n pr. u Bologni rimsko i kaaoničko pravo, a u Parizu bogoslovje i filozofija. S toga dakle studium generale može sastojati i samo od jednoga fakulteta. U papinskih bulah naziva se često sbilja nauka samo jednoga fakulteta, studium generale. [1]) — Pored svega toga utemeljuju se visoke škole (studium generale), kašnje ipak u namjeri, da se sve poznate i dopuštene znanosti tamo uče. Skoro posvuda dodavalo se „dopuštene“ znanosti, jer po tadanjih nazorih bijaše i nedopuštenih, kao što je vračarstvo. [2])

Članovi sveučilišta dielili su se po svojoj domovini na narodnosti, a po znanosti, koju su učili, na fakultete. — Najveći broj narodnosti pokazuje se u Bologni, gdje one sačinjaju dva univerziteta: Universitas citramontanorum i universitas ultramontanorum; ovaj obuhvaćaše 18, a onaj 17 narodnosti. — Ipak je ušlo u kašnjem srednjem vieku u običaj, da se diele članovi sveučilišta samo u četiri narodnosti polag četiri strane svieta, a da se nazivlju po narodnosti na dotičnoj strani najbližoj i najvažnijoj.

---

[1]) Savigny III. str. 414. op. f. g.

[2]) Meiners: Geschichte der Universitäten B. IV. str. 389.

Na čelu svake narodnosti stoji prokurator, koj se ima brinuti za materijalne interese sunarodnjaka svojih. Svrha ovoga dieljenja nebijaše, da se jedni od drugih odiele, da goje svoje narodnje osobitosti, da iztiču narodnje opreke. — Najvažnija bo opreka, razlikost jezika, ne postojaše medju njimi, jer su se svi služili jednim jezikom, na ime latinskim, kojim se govorilo u cieloj Evropi. Svrha jim bijaše medjusobna podpora, koju bi si kao zemljaci u tudjini medjusobno pružali. Dieljenje ovo održalo se je na sveučilištih sve do našega vieka, te se je izrodilo u velike zapreke napredku, sbog česa i bude posvuda odstranjeno. [1])

Broj fakulteta ustanovio se iza kratkoga kolebanja tako, da se sve znanosti, koje se na sveučilištu uče, diele u četiri fakulteta, i to: bogoslovni, pravoslovni, medicinski i mudroslovni ili slobodnih umjetnosti. — Na ovaj fakultet spadaju one znanosti, koje se na nijednom strukovnom fakultetu ne mogu valjano smjestiti, jer imadu obćeniti i pripravni značaj; znanosti, koje nestojeć u strogom savezu medju sobom, podieljene bijahu na gromade, n. pr. gramatika, retorika, dialektika, aritmetika, geometrija, astronomija, muzika. —

To dieljenje fakulteta ostalo je od 14. vieka sve do danas normalnim na sveučilištih srednje Evrope, imenito na sveučilištih austro-ugarske monarkije, dočim su se francezka i englezka udaljila od toga dieljenja time, što u Francezkoj imade samo strukovnih škola posebnih za medicinu, pravoslovje i bogoslovje, zatim fakulteti za liepe umjetnosti; jedini Collége de france čini od toga iznimku, dočim na englezkih universitetih manjka gotovo sasvim nauka strukovna, te se uče dakako obširnije i temeljitije one iste nauke, koje se uče i na gimnazijah, imenito klasična filologija i matematika. [2])

U novije vrieme razvile su se znanosti, koje u ona četiri fakulteta nisu nikako zastupane, a ipak su došle do velike znamenitosti. Znanosti te jesu naravoslovje i državne znanosti. — Naravne znanosti uvrštene su gotovo bez iznimke u mudroslovni fakultet, — samo iznimice postoje posebni naravoslovni fakul-

---

[1]) Kink: Geschichte der Universität in Wien I. sv. str. 60 i slied., i Mittheilungen der deutschen Gesellschaft zur Erforschung vaterländischer Sprache und Alterthümer. Leipzig sv. 5. dio I.

[2]) Mohl: Staatsrecht, Völkerrecht, Politik 3. str. 125 sgn.

teti, — dočim državoslovne kolebaju izmedju mudroslovnoga i pravoslovnoga fakulteta, te se uvršćuju sad u ovaj, sad u onaj, a iznimice osnovani su posebni fakulteti za njih (Monakov, Würzburg, Tübingen). Na sveučilištih, koja su našemu sveučilištu kao uzor služila, spojene su državoslovne nauke sa pravoslovnimi, a to je i najbolje riešenje, jer pored sve razlike, koja postoji medju pravoslovjem i državoslovjem, nemože se zatajiti i njihova srodnost i korist, koja za nauku odatle nastaje, što jedna drugu podupire. Pored svega toga ne obuhvaća ipak nijedno sveučilište svih viših znanosti, s toga je donekle i sam izraz sveučilište netočan, već se nekoje sasvim odieljeno njeguju i uče, n. p. više vojničke, tehničke. Nu sveučilište niti ne ima toga značenja, da se tamo sve moguće znanosti uče, već da se skroz znanstveno sve ono uči, o čem se predavanja drže. —

Narav sveučilišta ne stoji dakle u tom, da se sve moguće ljudske znanosti tamo uče, već u tom, da se znanosti strukovne postave u shodni savez s onimi, koje spadaju na obćenito naobraženje na najvišem stepenu. — Samo oni učevni zavodi, gdje su razne te struke tako shodno spojene, mogu se nazvati „universitates literarum“ sveučilištem u pravom smislu. —

Odatle sliedi, da se tako ne mogu nazvati francezke strukovne škole, jer im manjka savez sa strukami obćega naobraženja, niti englezki Oxford i Cambridge, jer im manjka struka posebnih zvanja, te su, kako Sybel kaže, [1]) nastavljene gimnazije. Englezka sveučilišta su universitates u prvobitnom sredovječnom smislu, a ne universitates literarum. —

Upravo radi toga spoja može se govoriti o sveučilištu samo ondje, gdje uz koji strukovni fakultet za posebno koje zvanje postoji još barem i mudroslovni. — Strukovni fakulteti su za sebe posebna učilišta, koja nebi trebala niti prostorno skupa biti. — Medju njimi kao takovimi ne ima saveza, oni su specijalne škole, koje se mogu nazvati vrlo raznimi imeni, akademije, liceji itd. Na naravi njihovoj ne mienja se ništa, makar se i sveučilišti prozovu.

Mudroslovni fakultet je po tom duša sveučilišta, on spaja strukovne fakultete u znanstvenu zajednicu, u njem nalaze ovi dodirnu točku; ovdje bo se predavaju znanosti, bez kojih se ne

---

[1]) Sybel: Die deutschen und die auswärtigen Universitäten, str. 14.

*

može ni jedna strukovna znanost znanstveno učiti. Upravo radi toga potrebno je, da se viši strukovni fakulteti oslanjaju na mudroslovni, jer samo u tjesnom savezu s ovim mogu svoj znanstveni život očuvati. [1])

Naravno je dakle, da se slušaocem strukovnih fakulteta preporuča, da pripravne znanosti, kao što je jezikoslovje, poviest, filozofija, uče na mudroslovnom fakultetu. Naravi znanstvenoj sveučilišta odgovara sasvim, ako se upravo strogom dužnosti učini slušaocem posebnih fakulteta, da slušaju stanovita predavanja na mudroslovnom fakultetu. — U zakonu sveučilištnom kraljevina i zemalja zastupanih u carevinskom vieću, a po tom i u našem sveučilištnom zakonu izrečena je ta dužnost samo glede slušalaca pravo- i državoslovja, samo njim se nalaže, da slušaju predavanja o poviesti i filozofiji na filozofskom fakultetu. — Razlozi, koji kod pravnika opravdavaju ove ustanove, postoje isto tako i za slušaoce ostalih strukovnih fakulteta, a osobito za slušaoce bogoslovja. Ta upravo time bi se najbolje zasvjedočilo, da i bogoslovni fakulteti spadaju u znanstvenu sveučilištnu zajednicu i da krivo imadu oni, koji ih hoće iz zajednice te izključiti. —

U cieloj monarkiji austro-ugarskoj ima samo jedno sveučilište, gdje su nazori ti praktičan izraz dobili. Sveučilište to je najnovije sveučilište Franje Josipa I. u Černovici, jer je tamo propisano, da svaki bogoslov tečajem četverogodišta, koje mora sprovesti na sveučilištu, imade na mudroslovnom fakultetu slušati po jedan kolegij austrijske poviesti i filozofije, dapače i jedan kolegij poviesti i institucija rimskoga prava na pravo- i državoslovnom fakultetu. [2])

Po odnošaju, u kojem sveučilišta prama državnoj upravi stoje, možemo vrieme, od kada sveučilišta postoje, na tri razdobja podileiti.

Prvo razdobje izpunjava vrieme podpune autonomije sveučilišta, koja su u vanjštini svojoj sasvim crkvenoga značaja, crkvene uredbe. — Drugo dobiva svoju značajku od borbe, koja se vodi izmedju korporativne autonomije i zahtjevi oživljujuće i

---

[1]) Savigny: Vermischte Schriften IV., str. 263.

[2]) Naredba ministarstva za bogoštovje i nastavu od 30. kolovoza 1875., dodatak A. 5.3. R. G. B. km. 40.

jačajuće se državne uprave. — Treće razdobje počimlje sa podpunom pobjedom, koju su zahtjevi dobre uprave održali nad težnjom za korporativnom samostalnosti. Odnošaj ovaj karakteriše Stein ovako[1]) po prilici: „Sveučilišta u prvom razdobju nastaju ili sama sobom ili ih utemeljuje državna ili crkvena vlast, ter su sasvim samostalna.

Svrha njihova je sasvim neodvisna od svrhe državne, ona ide jedinó za tim, da se što više znanost kao takova bez ikakova obzira na praktičnu njezinu porabnost uči. — Članovi sveučilišta podupiru i uzdržavaju se medju sobom prinesci; plaća stalnih ima malo, a gdje ih ima, tamo su vrlo neznatne. U svoj krug prima sveučilište, koga hoće, nije dužno gledati, da li je dotičnik izpunio kakove uvjete u znanstvenom obziru. — Sveučilište ne traži niti ne očekuje niti od državne niti od crkvene vlasti, da vršenje svojih funkcija povjerava muževom, koji su se na sveučilištu pripravili, s toga ono dopušta, da se svećenik, sudac, liečnik, filozof naobrazi sasvim polag svoje slobodne volje, da uči predmete, koje hoće, ne pitajuć ga, da li je to za njega praktično ili nije, ono ne izključuje nijednoga svoga člana od nijedne česti nauke. Sveučilište ne sili nikoga, da pravi kakav izpit, već pita samo onoga, koj to sám želi i sámo si propisuje red i predmete izpita. Ono podieljuje akademičke časti, grade samostalno, ali ti gradi ne znače, da je graduirani usposobljen ili ovlašćen zvanje kakovo ili funkcije državne vršiti, već samo, da je on na sveučilištu stanovite struke izučio i najviše, da o tih strukah može predavanja držati. Kao što je samostalno glede nauke, isto tako samostalno je i glede ostale svoje uprave. Na čelu njegove uprave stoji jedan član, koj se za kratko vrieme bira iz sredine na to ovlaštenih drugova. — Nadalje ima ono svoju vlastitu imovinu i vrlo obširnu sudbenost, privatno-pravnu i kaznenu, i to ne samo nad svojimi pravimi članovi, već i nad mnogimi drugimi gradjani (supposita), koji s ovimi u doticaj dolaze, te služe sveučilištu, kao što su prepisači rukopisa, knjižari, knjigoveže i drugi trgovci i zanatlije, radeći za sveučilište

Sveučilišta su u podpunom smislu rieči prave183 stališke korporacije. Državna uprava nije se podigla još do organičkoga

---

[1]) Stein: Verwaltungslehre V. str. 220 i slied.

zvanja, ona nije došla niti do sviesti glede upravnih zadaća, koje bi imalo sveučilište u njezinoj službi vršiti. — Pojedinih funkcija ne obavljaju, koji su se za to usposobili, već koji su na to zvani bud porodom svojim bud posjedom; ne obavljaju ih kao javne funkcije, već ih vrše kao svoja privatna prava. Upravo radi toga razpada se uprava u male krugove, u kojih često sasvim od svoje volje i od slučaja odvisi, kako se vrši.

Pod svršetak srednjega vieka odpočela je borba državne vlasti proti striškomu partikularizmu, borba, u koju su i sveučilišta kao stališke korporacije upletena. Državna vlast počela je na sve strane nastojati, da si upravu popravi, s toga namješćiva u upravi samo takove muževe, koji su za to usposobljeni. — Ona zahtieva, da je proučio sudac rimsko pravo, liečnik liečničtvo, učitelj filozofiju, dapače isti bogoslov da je metodički proučio bogoslovje. Sasvim naravno bijaše dakle, da se je i sveučilište počelo osvrtati na potrebe svagdanjega praktičnoga života, i to tim više, što je država uzela i neposredno zahtievati od njega, da djelovanje svoje tako udesi, da ona što više sposobnih muževa za upravne svrhe dobi.

Dočim je pako država to zahtievala od sveučilišta, morala je sveučilištu podati sredstva, da tomu zahtjevu odgovoriti uzmogne, a podavajuć mu sredstva dovila se je država prava, da upliva u sveučilištne poslove, te je tako malo po malo povukla, kako Stein veli, staro stališko sveučilište u mladi sustav svoje naobrazbe. Sveučilištu ne preostaje ino, van da uredi svoju znanstvenu djelatnost prema onomu, što uprava od svojih budućih činovnika zahtieva, ono mora gledati na to, da se zadovoli izpitom, radi kojih djaci predavanja polaze. — Od tih elementa razvijaju se malo po malo naukovne osnove, koje sve podpunije i sve čvršće bivaju, čim se više razvija i učvršćuje državna služba kao samostalno zvanje.

I tako je sveučilište postalo najvišim državnim učevnim zavodom, na kojem se uče na najvišem stepenu znanosti spadajuće na obćenitu naobrazbu i struke, koje otvaraju put u višu službu crkve i države.

U sveučilištnom životu osobito su sliedeće točke, glede kojih je važno znati, u kakovu je odnošaju sveučilište prama državi: materijalna sredstva ili imovina sveučilištna, imenovanje profesorâ, njihov odnošaj prama obćenitim zakonom, nauka i disciplina.

Za svako sveučilište je od vrlo velike važnosti, ako imade vlastite imovine; jer u takovoj nalazi stalnih i sigurnih sredstva za namirivanje svojih potreba, sredstva, koja ne odvise od udesa i kolebanja obćenitoga budgeta. — Nu osim Oxforda i Cambridge-a, možemo reći, ne ima sveučilišta, koje bi imalo dovoljne imovine, da sve svoje potrebe namiruje. Najveći dio takovih potreba namiruje država od svoga prihoda. — Radi toga preuzela je država doduše posvuda brigu, da namakne materijalna sredstva sveučilištu potrebita, ali je uzela i upravu sveučilištne imovine u svoje ruke, jer tako može najlaglje saznati, koliko joj treba svake godine od svojih prihoda prilagati za sveučilištne svrhe.

To pravo priznaje se državi posvuda, i to posve razložno, jer sveučilišta nisu niti u svom senatu niti u profesorskih sborovih najshodniji organi za upravu imovinom; a povjeriti tu upravu posebnim odborom profesora ili sveučilištnim gospodarstvenim činovnikom, jedva će biti u interesu sveučilišta. — Za sveučilište je pako vrlo probitačno, ako se ono ne mora brinuti za ovakove stvari, jer se tim manje odvraća od prave svoje zadaće i jer mu tim više vremena ostaje, da se skrbi za znantveni napredak.

Buduć da su sveučilišta državni zavodi, koji imadu promicati državnu svrhu u prosvjetnom obziru, to je sasvim naravno, da je država dužna brinuti se za dobre profesore. — Bilo bi sasvim neorganično, kad bi se sborovi profesorski popunjivali koopcijom, kao što je to nekoč u istinu bivalo. — Vlada mora nastojati, da medju silami, koje može dobiti, izabere najbolje; s toga je najpovoljnije stanje, gdje to može učiniti u podpunom suglasju sa sveučilištem. Ovo bo, baveć se neposredno znanošću, znade najbolje potrebe sveučilišta, i stojeć u užem doticaju sa učenjaci, poznava bolje njihovu znanstvenu vriednost. — Radi toga je pravo predlaganja, koje prefesorskim sborovom pripada kod popunjivanja stolica profesorskih, vrlo shodno sredstvo, da se što bolje skrbi za interese sveučilišta. — Nu ovo pravo ne može nikada tako daleko ići, da državu veže, ova mora svakako imati vlast, da izpita predloge, da se uvjeri, je da li predlozi odgovaraju zbilja pravomu interesu sveučilišta. — Pak uvjeri li se, da tomu nije tako, dužnost joj je predloge zabaciti. [1])

---

[1]) Bluntschli Staatsrecht II. str. 372.

Moglo bi se prigovoriti, da se time otvara put svojevolji vlade kod namještivanja profesorâ. — Dopuštam, da je zloraba moguća. Nu zar nije isto tako a jož možda i više moguća u protivnom slučaju? Zar se nemogu u fakultetu udomiti razne strasti, mržnja? Zar nemogu osobni interesi članovâ sbora mjesto pravih obzira na znanost i napredak sveučilišta odlučiti!

Dakako da je običajno, da ne reknem moderno, susretati vladu što većim nepovjerenjem, viditi u njoj uviek onoga, koj nikada neće, što je najbolje, koj izmedju dva dobra manje, a izmedju dva zla veće uviek bira. Takov pojam o državnoj vladi može nastati samo u najtjesnijem savezu sa pojedinimi osobami, nu stoji u protuslovju sa etičnom zadaćom države koju izvodi vlada. —

Kao što su neprieporne netom spomenute dvie točke, isto tako postoji podpuni sporazumak i glede odnošaja sveučilištnih članova prema obćenitim zakonom. U srednjem vieku imala su sveučilišta važnih povelja; jedna od najvažnijih bijaše vlastita sudbenost. U stališkom redu nebijaše to ništa čudnovata, ništa neobična. — Nu tko bi i danas zahtievao za sveučilište posebnih povelja, posebnu sudbenost, taj bi naišao na najživahniji odpor javnoga mnienja, taj bi povriedio pravno čuvstvo svojih sugradjana, došao u protuslovje sa načelom pravne jednakosti, koja je realizirana u državljanskom redu. S toga je sasvim naravno, da su članovi sveučilišta glede obćenitih odnošaja podvrgnuti obćenitim zakonom i obćenitim sudovom.

Kao što bi neopravdano bilo zahtievati za sveučilište posebnu sudbenost, tako je opravdano, da sveučilištu pripada displinarna vlast nad slušaoci glede njihovoga akademičkoga ponašanja. — Za svrhe sveučilišta nije dovoljno reći, da djaci podpadaju pod obćenite zakonske ustanove, jer te ustanove normiraju i obćenite odnošaje, i nikako nebi dovoljno bilo, da se pravi nutarnji red sveučilištnoga života uzdrži. — Disciplinarna vlast nije prava sudbenost, već je više sredstvo odgojitbeno. — Na sveučilištu imade se doduše nastojati neposredno oko znanstvenoga razvoja duha, nu obziri odgojitbe ne mogu se ili se barem ne bi smjeli sasvim zanemariti.

Disciplinarna vlast ne vrši se po onih načelih, po kojih sudbenost; za ovu podaje pravila postupnik, bio on kazneni ili gradjanski (privatno pravni), a za onu valjaju više načela

odgojitbe. U sudbenosti izriče se osuda na temelju dokaza, a disciplinarne kazne i na temelju moralnoga osvjedočenja. — Moderni slobodoumni pravac zahtieva, da se odstrani svaka disciplinarna vlast, jer stoji u protuslovju sa obćenitom pravnom jednakosti, sa pravilom, da obćeniti sudovi imadu svim državljanom po obćenitom zakonu suditi. — Nu glede toga valja razliku praviti medju strogim akademičkim i izvanakademičkim životom akademičkih gradjana. — Glede prvoga moraju biti podredjeni akademičkoj oblasti, jer to jednostavno zahtieva red, koj je bezuvjetno potrebit na sveučilištu i koga ne zajamčuju dovoljno propisi obćeniti. Glede ponašanja svoga u drugom obziru podvrženi su podpunim pravom obćenitim zakonom i obćenitim oblastim.

Napokon dolazi posljednja nu najvažnija točka, na ime nauka, te nastaje pitanje, u kakovu odnošaju stoji sveučilište glede ove prama državi?

Obćenito je priznano, da je sveučilište u ovom obziru samostalno, autonomno, nu samo u toj obćenitosti postoji sporazumak, dočim se mnienja u daljih posljedicah ovoga načela vrlo razilaze. — Prije svega valja odlučiti, što se imade smatrati pravom zadaćom sveučilišta; da li na ime nauka sama (naučanje) ili pako uz ovu još i znanstveno iztraživanje, ili koja od ovih vrsti djelovanja da se više njeguje, kojoj da se dade prednost. Buduć da je sveučilište sada državni zavod, na kojem se obćenite znanosti na najvišem stepenu uče i postavlja temelj za najvažnije vrsti javnoga zvanja, to je sasvim naravno, da je glavna zadaća sveučilišta naučanje. Znanstveno iztraživanje spada u zadaću samo toliko, u koliko nauku samu podupire. Ako se preko te mjere tjera, prekoračava se svrha sveučilišta i zalazi u svrhu akademije znanosti, što može lahko i na uštrb biti samoj nauci. — O tom odnošaju veli Unger, muž jednako glasovit kao profesor i kao književnik: „Na sveučilište spada naučanje, na akademiju znanosti iztraživanja znanstvena. Tamo priobćuju se sigurni rezultati znanosti, a ovdje što je i dvojbeno, tek naslućeno, netom odkrito; na akademiju spada razvoj znanosti, na sveučilište znanstvena naobrazba mladeži. [1])

---

[1]) Zur Reform der Wienner Universitet str. 27. sravni Savigny: Vermischte Schriften IV. 297.

Nu nastaje pitanje, može li država propisivati, što valja učiti i u kom obsegu, može li ona izdati red naukovni ili da li autonomija sveučilišta ide tako daleko, da od volje učitelja odvisi ne samo, što će predavati, već i u kom će obsegu predavati, ili da li imade valjatinačelo slobodnoga naučanja ili stalan naukovni red sa obveznimi predmeti.

Od kada je sveučilište postavljeno u organički savez nastavnoga državnoga sustava, od onda ima država pravo zahtievati od njega, da djelovanje svoje tako uredi, da se što više zajamče i postignu one svrhe, koje su mu u znanstvenom sustavu opredieljene. — Svrhe te nisu samo širiti i učiti znanosti razne kao takove bez obzira na potrebe praktičnoga života, već takodjer pripravljati za viša životna zvanja, pružiti prilike onim, koji se za takova zvanja pripravljaju, da si uzmognu pribaviti strukovna znanja, bez koga ih ne bi mogli obavljati koristno po državu. — Država radi toga zahtieva od sveučilišta, da ono u svoje krilo ne prima svakoga, koj bi to uzželio, već samo onoga, koj si je pribavio dovoljno pripravna znanja, bez koga nebi mogao uspješno napredovati u strukah viših životnih zvanja. — Mnogi su htjeli, da visoke škole budu svakomu otvorene kao što je crkva i kazalište, n. p. collége de france — nu sveučilište gubi takovim načinom mnogo od ozbiljnosti, koja je za znanstveni rad bezuvjetno potrebita. Kamo može svatko slobodno doći, tamo ne mora nitko doći. Tko dodje danas, tko zna, hoće li doći sutra.

Takovim načinom poremećuje se sasvim onaj odnošaj, koji mora medju učiteljem i djakom postojati, da onaj vidi, da li ga ovaj sliedi, razumije.

Nadalje propisuje država, da se o stanovitih predmetih drže redovita predavanja, koja mora slušati svaki, koj se želi dotičnoj vrsti javne službe posvetiti. Odatle pako nastaju naukovni redovi sa obveznimi predavanji.

Nastavni red i obvezna predavanja dadu se lahko u sklad dovesti sa razboritom slobodom, samo se valja ovdje i ondje čuvati pretjeravanja. Nastavni red sam po sebi nije ništa zla, nu bilo je vremena, gdje je zbilja bio zlom za sveučilišta. — Nastavni red počeo se razvijati u ono vrieme, kada je državom redarstveno načelo vladalo; kada je država mislila, da se materijalno i duševno blagostanje naroda dade promicati

neposredno naredbami; kada je u materinjoj brizi mislila, da se mora ona za sve državljane brinuti, mjesto svih misliti (teorija ograničenoga podaničkoga razuma), te si je prisvajala skrbničtvo glede svih životnih odnošaja podanika. — Nastavni red ovoga doba išao je dalje, nego li to narav sveučilišta podnosi; tu bo nije se samo propisivalo što valja učiti, nego i način, kako to valja činiti, te su pravilno točno označivana djela, knjige, kojih se je valjalo držati, i laglje se je oprostilo profesoru, ako je što izpustio, nego da je što dodao. — Takova nauka ne ima sasvim ništa znanstvena, ona je skroz mekanična, način istina vrlo udoban nu absolutno neplodan. — Posljedica takova potanko izradjena reda bijaše, da su sveučilišta u znastvenom obziru za kratko vrieme sva okržljavila, te su zbilja imali dovoljno razloga oni, koji su se s oduševljenjem počeli boriti proti takovim stegam u sveučilištnom životu. — Lozinkom toj borbi bijaše sloboda naučanja, a svrha, da se odstrane svi propisi, koji naznačuju predmete, o kojih i način, kako valja predavanja držati. — Profesor neka po svojoj volji bira, o čem će predavati; od njegove uvidjavnosti neka odvisi, kako će to činiti. Njegova savjestnost u izpunjivanju dužnosti i njegov znanstveni glas neka jamče, da će on svoje zvanje valjano vršiti; ako ovo jamstvo nije dovoljno, neće koristiti niti propisi, kojimi se nuka na vršenje svojih dužnosti.

Težnja za slobodom naučanja našla je velikoga saveznika u težnji obćenitoj za slobodom državljanskoga reda, te joj je pošlo za rukom barem za kratko vrieme porušiti sve ograde, koje su slobodu nauke sapinjale.

Nu buduć da ta opozicija, kao što je pravilno svaka, bijaše negativnom, to bijaše naravno, da se smjer, nastao odatle, nije mogo trajno održati. — Proti podpunoj, ničim stegnutoj slobodi nauke podigla se država za zahtjevom dobre uprave, te joj postavi granice, koje su u sadanjih naukovnih redovih sveučilišta, imenito austro-ugarske monarhije, sadržane. Sloboda nauke priznana je i tuj, jer se od profesora očekuje, da znanost kao takovu prema njezinim najnovijim iztraživanjem, dakle na najvišem stepenu predaje, ne budući vezan niti na djelo kakovo niti na nazore, izražene drugdje gdje; i glede sustava i glede iztraživanja neka mu bude ravnalom jedino njegovo znanstveno uvjerenje. — Ta sloboda je bezuvjetno potrebna, ako se želi, da se na sve-

učilištu znanost udomi i širi. — No ta sloboda dade se lahko u sklad dovesti sa naukovnim redom, jer se ovim traži od profesora samo to, da se bavi bitno i prije svega onim predmetom, koji si je sam odabrao i za koji je na temelju svoga izbora imenovan, te da o njem drži predavanja u onom obsegu, u kom to obziri na ostale predmete i na vrieme, koje djak mora sprovesti na sveučilištu, dopuštaju. — Takav red ne ograničuje slobode, već ju podupire, jer sloboda ne može nikada značiti, da dotičnik može i ništa ne raditi. Sloboda sastoji u radnji, nerad nije sloboda, već je mrtvilo, koje stoji u priekoj opreci sa slobodom osobnosti. Na slobodu naučanja spada imenito i to, da profesor nije ograničen samo na onaj predmet, za koj je imenovan, već da može slobodno i o drugih predmetih predavanja držati, ako za to volje i vremena ima, nu dakako da to ne smije biti na štetu onoga predmeta, za koj se imade prije svega brinuti.

Naukovni red ima tu svrhu, da se neki minimum radnje i nastojanja zajamči, a ne postavlja nikakvih granica marljivosti i nastojanju. — Sloboda naučanja ne stoji u bitnom savezu sa slobodom učenja nauke na strani djaka; može bo se sloboda predavanja pomisliti i može postojati, makar se djakom ne ostavi nikakov izbor, makar su oni dužni polaziti opredieljena predavanja kod naznačenih profesora. Pak ipak se ove dvie vrsti slobode postavlja u u takav savez, kao da pojmovno skupa spadaju. — Kao što treba profesorom sloboda, veli se, da uzmognu znanstveno napredovati, isto tako treba je i djakom. Znanost neka se nikomu nenametava, svaki neka ju slobodno traži, neka si ju drage volje prisvaja. Znanost bo može se samo nagnućem, ljubavju i oduševljenjem prisvojiti, ne pako prisilnimi sredstvi nametnuti.

Radi toga imade i nauka podpuno slobodnom biti, te valja pojedincu sasvim na volju staviti, da uči, što hoće i kako hoće, da izpite pravi, kad ga je volja. Jednom rieči, neka se ne postavi nikakav nastavni red, neka se ne obvezuje nitko na ništa. — Ta podpuna sloboda potrebita je za to, da se mladić priuči na samostalnost, da postane muževan, da se prema svojoj individualnosti, prema sposobnosti i nagnuću svome razvije, da ne postane strojem za mekanično obavljanje funkcija koje službe. — Na temelju takove slobode proživi on poetično doba mladosti, te se

još u starosti svojoj radostno sieća vremena sprovedena na sveučilištu. — Ovako se osobito na njemačkih sveučilištih shvaća sloboda nauke. — Samo velikoj radinosti njemačkoga naroda i dosta dugoj pripravi, u koju dolazi kandidat državne službe došavši sa sveučilišta, ima se zahvaliti, da odatle ne nastaje još veća šteta. — Ja sam uvjeren, da bi ovako idealištičko shvaćanje slobode kod nas urodilo najžalostnijimi plodovi. —

Kod slobodne nauke s obzirom na djake valja razlikovati one, koji dolaze na sveučilište, da se usposobe za kakovo javno zvanje od onih, koji jedino radi znanosti dolaze. Kod ovih može se sloboda nauke u najčišćoj formi provesti; kod njih nije potrebno gledati strogo, da li su se formalno kvalificirali za višu nauku, dovoljno je, ako su toliko naobraženi, da mogu predavanja razumjeti. — Oni mogu birati sasvim po svojoj volji što će učiti i u kom obsegu. Nu vrieme, koje sprovedu u toj slobodi na sveučilištu, ne može im se računati, ako se radi o tom, da izkažu, da su zakonom propisano vrieme sproveli na sveučilištu. Isto tako ne mogu se pripustiti onim državnim izpitom, na temelju kojih bi mogli tražiti javnu kakovu službu. —

Kod onih ne može se zahtjev slobodne nauke na toliko uvažiti, jer ovdje postoje obziri dobre uprave. — Ovdje se ne radi samo o tom, da se svaki naobrazi prama svomu nagnuću već da se naobrazi tako, da će s uspjehom moći obavljati onu javnu službu, kojoj se po naravi odabranih struka posvetiti kani. Ovdje dakle dolazi u doticaj osobna sloboda sa javnim interesom, te je naravno, da ovaj ne izčezava sasvim pred onom.

Redarstvena država sapinjala je svojim naukovnim redom odviše slobodu, koja je kod viših nauka u nekoj mjeri vrlo potrebita, isto tako je i težnja za absolutnom slobodom nauke svrsi škodila. Zadaća uprave jest pronaći način, kojim se ovi razni interesi u sklad dovode. Način taj jest, ako nastavni red ne označuje sasvim potanko, što djak mora učiti, već ako označuje samo stanoviti minimum, izpod koga se ne može nitko u službu primiti. Razboriti naukovni red ustanovljuje samo ono, što se kod iole razborite nauke i onako mora učiniti, bez česa ne može se sustavno i dovoljno naobraženje postići, dakle ono, što se ne smije propustiti, ako se ozbiljno misli o tom, da se dotičnik zbilja pripravi za obavljanje javnoga koga zvanja. Označivši tako obćenito okvir, ostavlja nastavni red dovoljno slobode

pojedincu, da prema svojim sposobnostim i nagnuću popuni i razširi svoju nauku. — Svakomu je prosto poseći tako visoko, kako visoko ga krila njegova duha nose. Osobitomu daru ne smiju se granice postavljati, nu osobiti dar ne smije niti obćenitim mjerilom biti.

Naukovni red pomaže pojedincu razabrati, što je za nj bolje. Mladić neizkusan dodje na sveučilište, pak da sám bira shodan put, kojim će najbolje svrhu polučiti, vrieme upotriebiti! Poduka od strane dekana ili profesora može mu doduše pomoći, nu koliko ih dodje pitat za savjet? — Ako se pako uzme, da svaki mora doći pitat za savjet, mora im dekan sasvim obćenita pravila kazati, jer nije moguće, da svakoga napose prouči i da svakomu posebne daje savjete. — Ako je pako tomu tako, onda ne ima razloga, zašto se ona obćenita pravila, koja bi dekan svakomu pojedincu ustmeno kazivao, ne bi obćenitim propisom proglasila i time pomoglo i djakom i njihovom dekanu.

Nije u ostalom ograničenje slobode naučne sada više zaprekom napredku, već imade tuj drugih okolnosti, koje vrlo smetaju naobrazbi. Od svih ostalih spomenuti ću samo dvie, koje su rad obćenitosti svoje osobito važne. — Za mirni duševni rad, kojim se dolazi do prave znanosti, treba da je dotičniku život njegov, njegovo uzdržavanje obezbjedjeno. — Koliko slušalaca sastaje se dan danas na raznih sveučilištih, koji se ne nalaze u tom sretnom položaju! Koliko njih može se proturati samo najvećim naporom i najvećim oskudjevanjem; dočim si jednom rukom moraju služiti svagdanji hljeb, a drugom nastojati, da bar toliko napreduju u znanosti, da za nuždu izpite načine. — Pak i to podje za rukom obično samo onim, koji su od naravi darovitiji, okretniji, dočim drugi, koji nisu tako sretni, ne mogu svladati zapreka, te se sasvim izgube. Ovo zlo ne pokazuje se samo kod nas, već i kod drugih imućnijih naroda, nu kod nas se težje osjeća, nego li drugdje, radi osobitih naših odnošaja. Zlo to može se samo tečajem vremena ublažiti, kad narastu sredstva, kojimi će se vriedni i oskudni mladići podupirati. — Kod slabo razvitoga materijalnoga stanja naroda našega mogu se samo malo po malo sakupiti poveće svote u te blagotvorne svrhe. — Ja sam čvrsto uvjeren, da narod naš, koji je tolike žrtve prinio, da se oživotvori sveučilište, neće za sigurno niti te strane sveučilištnoga života zanemariti.

Drugo zlo, djelujuće štetno na napredak mladeži, jest zanimanje njezino sa svagdanjimi političkimi pitanji. — Nitko razborit neće prigovarati mladićem, koji su s veće strane pozvani, da danas sutra u javnom životu djeluju, ako pozorno prate, što oko njih biva. To je dapače potrebno, jer se upravo takovim motrenjem podpunije pripravljaju za buduće svoje zvanje. — Nu ništa ne smeta jače takovoj pripravi, nego kad si mladež prisvaja pravo uticati neposredno u javne poslove i sud svoj o njih izricati.

Javno djelovanje vrlo je mnogostručno, te treba mnogo znanja i izkustva, tko hoće uspješno tamo djelovati. Onaj pokazuje najljepše ljubav prama domovini, koji nastoji, da si to znanje i izkustvo pribavi prije, nego li dodje na-nj red, da praktično djelovati počme.

Tko svoje nedostatne sile, veli Savigny, mjesto da ih znanošću ukriepi i umnoži, u površnom i krivom entuzijazmu iztroši, tomu ostaje najčešće za dobu zrela muža hladna sebičnost ili pako prkos omiljelih predsuda. [1])

Iztaknuvši tako u kratko najvažnije momente sveučilištnoga života u obće, milo mi je, što mogu priznati, da su svi ti važniji momenti sretno riešeni u osnovnom našem zakonu o sveučilištu. Zakonom tim priznana je i osjegurana sveučilištu našem ona mjera autonomije, koju sveučilište danas po naravi svojoj ima pravo zahtievati. — Priznana je sloboda naučanja i iztraživanja znanstvena, priznana je i sloboda nauke, na koliko to ine naše okolnosti dopuštaju. — Jednom rieči, naše sveučilište postavljeno je na dobar temelj. Naša je, visoko štovana gospodo drugovi, da na tom temelju gradimo neumornom radinosti. Prionimo uz zadaću našu živim žarom srdaca uzhićenih za znanostju i nadahnutih ljubavju domovine.

Svaki početak je težak, a kod nas je mnogo teži nego drugdje. Pak upravo to neka nas bodri i nuka, da žrtvujući svaku udobnost nastojimo savladati potežkoće početka. Ne dajmo se prestrašiti time, što su nam materijalna sredstva dosta ograničena, što su nam naučna pomagala nepodpuna. — Ugledajmo se u primjer njemačkih manjih sveučilišta, kojim su sredstva takodjer ograničena, pak se ipak u znanstvenom obziru takme

---

[1]) Savigny: Vermischte Schriften IV. str. 302.

često sa sveučilišti najbogatijimi. — Ja sam tvrdo uvjeren, da će se složnim i uztrajnim našim nastojanjem duh ozbiljne radinosti kod nas udomiti, da će ne samo nauka na sveučilištu našem procvasti, već se i knjiga naša obogatiti znanstvenimi djeli, na kojih do sada gotovo sasvim oskudjeva. I tako će sveučilište naše postati središtem duševnoga rada svega kolikoga naroda našega koj će se s pouzdanjem oko njega prikupljat i iz njega crpiti nauke potrebite svomu boljku i svojoj sreći. —

Toga cilja dovinuti možemo se ipak samo onda, ako nastojanje svojih učitelja budu svojski podupirali akademički gradjani, ako oni nastojeć svom ozbiljnošću oko naobrazbe i proniknuti znanstvenim duhom zadaće svoje zaborave na dnevne zadjevice, te imajući pred očima napredak i sreću naroda našega budu medjusobnim prijaznim ponašanjem širili duh bratske sloge i ljubavi.

U tom smjeru scienim da bi imalo raditi i nastojati naše sveučilište, koje evo današnjim danom počima drugu godinu svoga života. — Dao bog, da mu dan taj, koj već gotovo prije osam viekova znamenit bijaše u sveučilištnom životu [1]) bude dobrom kobi!

Živilo, raslo i cvalo hrvatsko sveučilište Franje Josipa I.!

---

[1]) Na dan 19. listopada počimala su predavanja na sveučilištih u Bologni i u Padovi. Savigny III. str. 250, 298.

